

Onze welvaart in 1982

De economische wetenschap bestudeert het welvaartsstreven van de mens. Hoe moeten wij ons het begrip welvaart voorstellen? Over die vraag verschillen de meningen. De welvaart is geen grootheid die ondubbelzinnig te meten is. Ze is te bepalen aan de hand van het nationale inkomen, het nationale inkomen per hoofd van de bevolking, de consumptie per hoofd van de bevolking, de werkgelegenheid, het milieu enz. De welvaart is dus een conglomeraat van allerlei factoren. De discussie over een juist welvaartsbegrip wordt de laatste jaren vertroebeld door het begrip welzijn, dat ter onderscheiding van welvaart door de sociale wetenschappen is aangebracht. Welvaart zou materiële aspecten inhouden en welzijn immateriële aspecten. Dit onderscheid doet geen recht aan de economische wetenschap en ik zal het hier niet hanteren.

De welvaart is, zoals gezegd, moeilijk te meten; toch zouden we dat graag willen. Als we daarin slagen zijn we er echter nog niet. Wat schieten we ermee op als we weten dat individu A een welvaart heeft van 80. Dat getal gaat pas spreken indien we weten dat individu B een welvaart heeft van 100; het probleem van de interpersonele nutsvergelijking schuiven we hier terzijde. Welvaart is dus een relatief begrip en krijgt dus vooral inhoud door haar te vergelijken met de welvaart van anderen. Welvaartsverschillen blijken veelal belangrijker dan welvaart. Voortdurend is men bezig die verschillen te overbruggen en nieuwe te creëren; we zouden dit de ontsteking van de economische bedrijvigheid kunnen noemen.

Bovenstaande inleiding heb ik nodig om commentaar te kunnen leveren op een publikatie van de Oostenrijkse Dr. Lore Scheer, waarin een prognose wordt gegeven van de welvaart in een aantal landen voor het jaar 1982¹⁾. Bepiegelingen als hierboven over het welvaartsbegrip treffen we impliciet in deze publikatie aan. Dr. Scheer poogt één welvaartsmaatstaf te vinden, die zij kwaliteit van het leven noemt. Daartoe verzamelde zij 25 factoren die te zamen een indruk van de welvaart geven. Die factoren heten sociale indicatoren. Die indicatoren, voor elk land verzameld en geëxtrapolleerd tot 1982, worden met behulp van een bepaalde weging tot één maatstaf samengevoegd. De eerste hobbel van het probleem is daarmee gepasseerd. De volgende hobbel, de internationale vergelijkbaarheid, is gemakkelijker te nemen. De verzamelde indicatoren zijn zodanig gekozen,

dat ze ieder voor zich reeds bruikbaar zijn voor een vergelijking tussen de landen. Zouden we ze niet wegen en niet samenvoegen tot één grootheid, dan zou het reeds mogelijk zijn per indicator een interessante vergelijking te geven. Het gaat echter niet alleen om de vergelijkbaarheid op onderdelen, maar ook om de eigen positie te vergelijken met die van anderen. In de betreffende Oostenrijkse studie staat Oostenrijk centraal. Dr. Scheer wilde weten in hoeverre haar land voor- of achterloopt. Daarom wordt de welvaart van de diverse landen gerelateerd aan die van Oostenrijk (d.w.z. Oostenrijk is „normaal” = 100). Uit de nevenstaande tabel, waarin ik de welvaart heb gerelateerd aan die van het welvarendste land, blijkt dat Oostenrijk achterloopt, terwijl Nederland een middenpositie inneemt.

Het vergelijken van de welvaart met behulp van sociale indicatoren moeten we toejuichen. Toch moeten we daarmee om een aantal redenen voorzichtig zijn. Zoals gezegd, welvaart is een moeilijk te meten begrip. Geven we haar weer met behulp van indicatoren, dan moeten we beseffen dat er ontelbare indicatoren voorhanden zijn, waaruit een keuze moet worden gedaan. Dr. Scheer gebruikte er 25, op het terrein van onderwijs, gezondheid, werkgelegenheid, misdaad, milieu, veiligheid, produktie en consumptie. Het is niet moeilijk meer, minder of andere indicatoren te bestuderen. Zo gebruiken de OECD en de VN andere indicatoren dan Dr. Scheer, terwijl in Nederland het Sociaal en Cultureel Planbureau in zijn laatste sociaal en cultureel rapport er 16, louter liggend op het terrein van het sociaal en cultureel welzijn, noemt.

Het volgende probleem betreft de weging. Elke weging is willekeurig. M.i. kan ze beter achterwege blijven. Verschillen achter één samenvattende indicator is dan onmogelijk. Hebben we daaraan behoefte bij de vaststelling van het beleid? Dr. Scheer vindt immers de beleidsrelevantie van groot belang. Bestudering van de diverse indicatoren zegt meer dan de samenvattende indicator. We zien dan bijv. dat Nederland zijn score niet alleen dankt aan de geringe sterfteskans en de geringe criminaliteit, maar ook aan het geringe aantal ongevallen in de mijnbouw (Dr. Scheer wist kennelijk niet dat Nederland geen kolenmijnen meer exploiteert). Dat ten slotte de extrapolatie van de indicatoren problemen oplevert spreekt vanzelf (Dr. Scheer gebruikt daarvoor een viertal wiskundige functies).

Sociale indicatoren zijn een nieuw gereedschap in het sociaal-wetenschappelijke onderzoek. Voor het meten van de welvaart zijn ze slechts in beperkte mate bruikbaar, omdat ze niet meer dan een indruk daarover geven. Welvaart blijft een subjectief begrip en is daarom moeilijk in één cijfer uit te drukken.

L. Hoffman

De welvaart in 1982

Land	Welvaart	Land	Welvaart
1. Zweden	100	9. Frankrijk	88,7
2. Zwitserland	98,4	10. Engeland	87,3
3. Noorwegen	98,3	11. België	87,1
4. Verenigde Staten	96,6	12. West-Duitsland	86,7
5. Canada	93,4	13. Oostenrijk	86,2
6. Denemarken	93,3	14. Finland	83,6
7. Nederland	92,2	15. Italië	75,0
8. Japan	88,9		

1) Dr. Lore Scheer, *Wie gesund sind wir? Eine internationale Prognose bis 1982*, deel 6, *Lebensqualität*, Arbeitsgemeinschaft für Lebensniveauevergleiche, Wenen, 1977.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Onze welvaart in 1982	613
Column Sociaal-economische perspectieven en regeringsvorming, door Prof. Dr. A. Peper	615
<i>Drs. J. Hartog:</i> Personele inkomensverdeling. Een conferentie	616
<i>Drs. C. J. de Koning:</i> Werkgelegenheidscreatie: een hoofdoorzaak van conjunctuurschommelingen? (II)	620
<i>Drs. E. J. Bomhoff en Drs. J. Ooms:</i> Het Grecon-model 77-B nader bekeken, met naschrift van Drs. B. Bos, Drs. R. H. Ketellapper, Prof. Dr. M. A. Kooyman en Drs. W. Voorhoeve	623
Vacatures	630
Au Courant Op weg naar arbeiderszelfbestuur, door A. F. van Zweeden	631
Geld- en kapitaalmarkt De lotgevallen van een reservevaluta: het Britse pond, door Drs. F. W. J. Veltman	632
Europa-bladwijzer De convergentie-beschikking en het economisch beleid in 1976, door Drs. E. A. Mangé	635
Boekennieuws T. Huppés (ed.): Economics and sociology: towards an integration, door Drs. G. J. Wijers	637

De Centrale Economische Commissie komt er haast niet meer uit, de kabinetsformateur komt er haast niet meer uit, maar ESB blijft gewoon uitkomen.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Adjunct-redacteur-secretaris: L. van der Geest.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 130,— per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 88,40 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945, of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van Bank Mees & Hope NV, Coolingsingel 93, Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,— (incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Advertentieverkoop:
Roelants/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 68 17 75 | 23 41 03
Telex 33101

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Sociaal-economische perspectieven en regeringsvorming

Bram Peper

Over de verkiezingsuitslag zijn al veel commentaren ten beste gegeven. Strekking van veel van die commentaren was dat de kiezers op zeker hebben gespeeld. De sociaal-economische situatie in ons land en zeker ook de perspectieven op lange termijn geven weinig aanleiding tot optimistische verwachtingen. Voor zover de verkiezingsuitslag (mede) een reactie daarop is — en dat mag men gevoelig aannemen — hebben de kiezers onderkend dat het sociaal-economische beleid van het kabinet-Den Uyl nog zo slecht niet is geweest. Onderkend is ook dat de economische teruggang een internationale oorzaak heeft en dat een nationale regering — ondanks Keynesiaanse bestedingsimpulsen — aan die situatie structureel niet zo bar veel kan doen. Toch moet in dit verband worden opgemerkt — de OESO-cijfers bewijzen dat — dat internationaal gezien Nederland op het vlak van de werkloosheidsbestrijding een goed figuur slaat.

Voorts hebben de kiezers in een versterking van de PvdA een garantie gezien voor het behoud van het niveau van sociale zekerheid. Op zich zelf is het namelijk opmerkelijk dat het in veel opzichten zo omstreden kabinet-Den Uyl in de onzekere situatie waarin wij verkeren van de kiezers de opdracht heeft gekregen om door te gaan. Dat kan weer in het bijzonder de PvdA zich aantrekken, omdat zij een uniek grote overwinning heeft behaald. Legt men zijn oor te luisteren bij het CDA, dan is daar eerder sprake van een gevoel van teleurstelling over de uitslag.

Wat is nu de betekenis van dit alles voor het te voeren sociaal-economische beleid? De zekerheid dat in de volgende regering de PvdA in ieder geval een prominente rol zal vervullen, zal werkgevers en werknemers kunnen aansporen om samen met de regering tot een beleid op wat langere termijn te komen. Vooral van de werkgevers zal dit een heroriëntatie vragen, omdat hun verwantschap met een progressief kabinet nooit erg groot is geweest. Beslissend voor de vraag of wij in de komende jaren een beleid kunnen voeren dat het kwaad van de werkloosheid fundamenteel bestrijdt, is de bereidheid bij de sociale partners (inclusief de regering) tot meerjarenafspraken te komen. Onder welke voorwaarden nu is de kans op deze meerjarenafspraken over de arbeidsvoorwaarden het grootst?.

Ervan uitgaande dat de PvdA geen wezenlijke aantasting zal dulden van de collectieve uitgaven (overheidsuitgaven en sociale zekerheid), is dat slechts mogelijk wanneer in de inkomensontwikkeling matiging wordt betracht. Er zal de komende jaren weinig ruimte zijn voor koopkrachtverbetering. Een zo alomvattend mogelijk inkomensbeleid — waarin uitdrukkelijk ook de hogere inkomensgroepen en vrije beroepen worden betrokken — is voorwaarde voor het slagen van een matigingsbeleid op dit terrein. Dat wil zeggen: een beperkte stijging wellicht van de modale inkomens, een werkelijke koopkrachtverbetering (van bescheiden omvang) van de minimuminkomens en stilstand of een zekere achteruitgang (in progressieve zin) van de hogere inkomens. Wie de beleidsnota voor de komende vier jaar van de FNV — titel: *Vier jaar vooruit* — leest, constateert de bereidheid in die kring om ten behoeve van de collectieve voorzieningen de pas in te houden op het vlak van de lonen. Daar staat dan tegenover dat de FNV allerlei verlangens gerealiseerd wil zien in de z.g. immateriële sfeer. En dan komen we bij de bekende hervormingsvoorstellen van het kabinet-Den Uyl, die door de kabinetscrisis nog niet in de Tweede Kamer konden worden behandeld. Naast de grondpolitiek, een ander investeringsbeleid, de vermogensaanwasdeling en de ondernemingsraden, wil de FNV o.a. meer sturing van de economie (investeringen!), meer invloed van de werknemers op de beleidsorganen van de onderneming (Raad van Commissarissen), een sectorstructuurbeleid enz. Alles wijst erop dat de FNV met de regering en de werkgevers een beleid voor de komende vier jaar wil opzetten, onder de garantie echter dat een aantal belangrijke wensen in die komende vier jaar wordt gerealiseerd 1).

Men mag aannemen dat de toekomstige regering voor veel van die verlangens begrip zal (moeten) hebben. Ook het regeringsbeleid is gediend met goede afspraken op de wezenlijke punten van het sociaal-economische beleid. Wanneer werkgevers en werknemers de komende jaren op het scherp van de

snede met elkaar in de slag gaan — en ik sluit dat niet uit —, dan is gemakkelijk te voorspellen dat de regering in die slag ten onder zal gaan.

Wat de werkgevers betreft, zal een matigingsbeleid positieve effecten hebben op het rendementsherstel, dat voor sommige bedrijven en bedrijfstakken dringend nodig is. Men zal dan in die kring bereid moeten zijn regering en werknemers meer toegang te verschaffen tot het bedrijfsbeleid. Daarmee zou men maatschappelijke ontwikkelingen honoreren die op den duur toch hun vertaling moeten vinden in dat beleid. Ik kan niet inzien dat wat de vakbeweging en de regering op het punt van medezeggenschap (in de ruimste zin) van de werkgevers verlangen een revolutionaire kanteling van onze maatschappelijke orde zou betekenen. Eerder valt de stelling te verdedigen dat door aanvaarding van verantwoordelijkheid voor het totale bedrijfsbeleid de weg naar een nieuw soort harmonie wordt geplaveid.

Van veel belang voor een meer planmatige aanpak van het sociaal-economische beleid is de positie van het parlement. Ik ben van mening dat het parlement ten volle mee moet doen met de inrichting van dat beleid. Juist nu zowel werkgevers als werknemers zich steeds indringender met de politiek gaan bemoeien, is een versterking van de positie van het parlement op dit terrein een dringende noodzaak. Aan een herstel van corporatistische constructies zou het parlement geen medewerking moeten verlenen. Dat is in het verleden wel eens anders geweest.

1) Zelfs de als radicaal te boek staande Industriebond NVV stelt zich in haar visieprogramma *Vijf jaar voor kwaliteit* (1976) uiterst constructief op, zonder nochtans in onduidelijkheden te vervallen.

Personele inkomensverdeling

Een conferentie

DRS. J. HARTOG*

Eind april werd in Noordwijk een conferentie gehouden door de International Economic Association over de personele inkomensverdeling. De conferentie was georganiseerd op initiatief van de Nederlandse Vereniging voor de Staathuishoudkunde, die er een vervolg in zag op haar jaarvergadering gewijd aan dit onderwerp in 1973. Aan de conferentie namen ongeveer 40 onderzoekers uit de gehele wereld deel. De conferentie werd geopend door minister Boersma, die een overzicht gaf van het recente Nederlandse beleid en zijn wetgevende plannen verder ontvouwde (voor een Raamwet Inkomensverdeling — met één minister verantwoordelijk voor de coördinatie — en voor Openbaarheid van Inkomens). De rapporten en de discussies zullen volgend jaar gebundeld bij North-Holland Publishing Company verschijnen.

Dit artikel is een persoonlijk gekleurd verslag van de bijeenkomst. Hoewel alle bijdragen over de personele inkomensverdeling handelen, is er binnen zo'n ruim onderwerp nog teveel spreiding om de persoonlijke interesses van een verslaggever te ontlopen. Alle onderdelen even kort behandelen is niet aantrekkelijk voor de lezer, alle even uitvoerig evenmin. Vandaar dat accenten zijn aangebracht, met als gevolg overbelichting van sommige onderdelen, onderbelichting (of complete duisternis) ten aanzien van andere. Er is geen duidelijke systematiek in de keuze. Wel is er enige concentratie op de rol van scholing, aangezien rond deze variabele opzienbarende onderzoeken gaande zijn, die het vertrouwen in scholing als verdelingsinstrument zwaar op de proef stellen. Dit artikel volgt de indeling in onderwerpen die de programmacommissie had aangebracht: ethiek, maatstaven, verklaringen, politiek.

Ethiek

Ook de economische wetenschap kent haar Ethisch Reveil. Het scholastieke denken in de Middeleeuwen zag ethiek en maatschappelijke orde als één onlosmakelijk geheel. Vanuit een algemeen aanvaarde visie op de juiste maatschappelijke ordening en de juiste plaats van ieder daarbinnen volgt de rechtvaardige („juiste”) prijs voor ieders prestaties. De latere ontwikkelingen van het economisch denken, in het voetspoor van Adam Smith, concentreerden zich op de stelling dat directe bemoeienis van de overheid met juiste prijzen overbodig was. De overheid diende slechts het goede institutionele kader te scheppen, dan kwamen de juiste prijzen vanzelf tot stand.

De ethische positie zoals verwoord door Roscam Abbing aanvaardt de maatschappelijke posities niet als gegeven, doch vraagt zich af welke criteria wel acceptabel zijn voor inkomensdifferentiatie en welke niet. Hij erkent drie gronden voor inkomensverschillen:

- inspanning;
- onaangename werkomstandigheden;
- bepaalde behoefte-elementen, zoals gezinsgrootte e.d.

Andere gronden worden dus niet geaccepteerd: geen differentiatie naar erfelijke aanleg, naar milieu of naar ervaring. Deze uitgangspunten zijn door velen aanvaard (ook minister Boersma accepteerde ze in zijn rede). Met het vaststellen van acceptabele gronden is echter slechts het halve probleem opgelost; immers, welke prijzen dienen aan de criteria te worden gekoppeld? En hoe kunnen die prijzen in de praktijk worden gerealiseerd? Neem bijvoorbeeld inspanningsverschillen. Roscam Abbing stelt hier voor om dit via de markt op te lossen: als extra werk moet worden verricht door een aantal leden van een groep, die daartoe allen gelijkelijk in staat zijn, kan dit werk bij opbod worden verkocht. Iedereen

heeft dan gelijke kansen, de prijs reflecteert de (marginale) weerzin tegen het extra werk. Terecht formuleert Abbing zo voorzichtig en nauwkeurig. Het probleem is namelijk om inspanning als een zelfstandig begrip te operationaliseren. Bij identieke arbeiders, gesteld voor een gegeven taak, kan inspanning misschien nog worden afgemeten aan het aantal gewerkte uren. Maar zelfs dan is er al direct een complicatie: als de weerzin tegen het overwerk varieert, vereist een beloning naar inspanning dat ieder compensatie krijgt krachtens zijn eigen weerzin en niet volgens die van de laatste man die nog overwerk accepteert. Dit betekent dus verschillend loon voor hetzelfde werk (tenzij iedereen dezelfde weerzin heeft).

Het probleem wordt echter klemmender wanneer inspanning niet ontkoppeld kan worden. Inspanning is in feite een bijzonder subjectief begrip, direct gerelateerd aan iemands capaciteiten: een gegeven taak kan voor de één een enorme inspanning vormen, voor de ander een plezierige bezigheid. In haar uiterste consequentie vraagt beloning naar inspanning een subjectieve beloning, een verschillende prijs afgestemd op het individu. De implicaties voor de allocatie zouden dan desastreus zijn. Immers, wie voorkeur heeft voor een hoog inkomen dient dat werk te kiezen waarvoor hij het minst is toegerust en dat hem de meeste inspanning kost. Men zou in zo'n geval kunnen spreken van een masochistische inkomensverdeling.

Naast de problemen voor allocatie en efficiency zijn er problemen met de uitvoering. Op de arbeidsmarkt komen prijzen tot stand voor produktieve diensten en de diensten die iemand kan verlenen, hangen af van zowel inspanningen als van begaafdheden. Een institutionele regeling die de beloning alleen van inspanning afhankelijk maakt, is niet gemakkelijk

* De auteur is medewerker aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

te realiseren 1). De situatie wordt aanzienlijk rooskleuriger wanneer men ervan uitgaat dat ieders (relevante) begaafdheden gelijk zijn. Verschillen in produktieve diensten resulteren dan uit verschillen in inspanningen, die ieder naar keuze kan leveren. Zo wordt door sommigen tegen scholing aangekeken. Scholingsverschillen mogen dan tot inkomensverschillen aanleiding geven. Tinbergen heeft in dit opzicht een aantal berekeningen uitgevoerd, als consequentie van zijn begrip „gelijkheid”.

Gelijkheid definieert Tinbergen als een toestand met gelijke welvaart voor alle groepen. Hij stelt voorop dat gelijkheid niet identiek is aan een optimum: op grond van andere overwegingen (zoals efficiency) kunnen concessies worden gedaan aan het ideaal van gelijkheid. Ook is hij zich, met andere auteurs, bewust van de bezwaren van beperking tot de rol van inkomen: het probleem van een rechtvaardige verdeling betreft meer zaken, het gaat ook om de verdeling van rechten (gelijke justitiële behandeling, recht op vrijheid, delen in verantwoordelijkheid en zeggenschap).

Het gekozen uitgangspunt staat een berekening toe van de beloningsverhoudingen die overeenkomen met gelijke welvaart, d.w.z. die precies compensatie geven voor ervaren ongerief. Het eenvoudigst is dit in te zien op grond van directe waarnemingen van de individuele welvaartsfunctie. Immers, als individuele welvaart afhangt van inkomen en inspanning (waarbij inspanning gemeten wordt als genoten opleiding) kan worden berekend welke inkomensverschillen nodig zijn als compensatie voor opleidingsverschillen, indien de welvaart constant wordt gehouden. Op basis van Van Praags waarnemingen ten aanzien van de individuele welvaartsfunctie berekent Tinbergen een compenserend inkomensverschil voor een opleidingsverschil van 12 jaren (tussen lagere school en universiteit) van 20%. Wordt welvaart niet direct gemeten, maar ontleend aan waargenomen gedrag (onder een aantal aanvullende veronderstellingen, zoals een gelijke welvaartsfunctie voor alle individuen, en ten gevolge van keuzehandelingen gelijke welvaart voor alle leden van een categorie met dezelfde gegeven waarden voor niet-veranderbare parameters), dan is een inkomensverschil van 80% nodig 2). Beide percentages liggen onder de werkelijke verhoudingen. In 1965 liep de bewuste verhouding tussen mediane bruto-jaarlonen van mannen in nijverheid en bank- en verzekeringsbedrijf van 1:2 voor 25-30 jarigen naar 1:3,3 voor 50-65 jarigen.

Als bezwaar tegen Tinbergens benadering werd o.a. naar voren gebracht dat strikte toepassing van het uitgangspunt van gelijke welvaart voor individuen impliceert dat de onverzadigbare het rijkst met materiële welstand wordt gezegd. Niet iedereen zal dit als rechtvaardig ervaren. Dit bezwaar is echter van geringer gewicht bij toepassing op groepen.

Maatstaven

In de economie maakt men graag onderscheid tussen positieve en normatieve benaderingen, tussen beschrijven en voorschrijven (op grond van waarde-oordelen). Bij het meten van inkomensongelijkheid speelt ditzelfde onderscheid een rol. De conventionele maatstaven voor ongelijkheid pretenderen „positief” te zijn, louter beschrijvend, maar het is de vraag of dit standpunt houdbaar is. Immers, een keuze voor de ene of andere maatstaf impliceert altijd een keuze voor een bepaald gewichtenschema. Volgens sommigen moet je dus ook helemaal geen „magische formules” gebruiken die alles in één getal proberen te proppen (Wiles), maar je aandacht richten op betrekkelijk overzichtelijke gegevens in de vorm van decielen en andere „-ielen”. Anderen geven de moed niet op en zoeken naar een aanvaardbare manier om de waarde-oordelen expliciet op te nemen in de maatstaf.

Eén benadering daarbij grijpt terug op Dalton. Hij nam als maatstaf de verhouding tussen totale maatschappelijke welvaart die ontstaat bij de huidige inkomensverdeling en de welvaart die zou ontstaan als alle inkomens gelijk waren aan

het gemiddelde. Dit is dus een maat voor gelijkheid; ongelijkheid volgt als het verschil t.o.v. 1. Dit vereist natuurlijk wel een welvaartsfunctie, een verband tussen maatschappelijke welvaart en individuele inkomens, en met name een niet-proportioneel verband (anders is de uitkomst van de verhouding altijd 1) en hier ligt de binding met de veronderstelling van dalend grensnut van het inkomen. Bij dalend grensnut zal de gemiddelde welvaart van een gegeven inkomensverdeling altijd kleiner zijn dan de welvaart van het gemiddeld inkomen en er zal dus ook maatschappelijke welvaartsstijging worden bereikt door inkomenshervreiding.

Atkinson heeft voortgebouwd op de uitgangspunten van Dalton. Hij drukt daarbij die verhouding tussen ideaal en werkelijkheid niet uit in welvaart, maar rekent weer terug naar inkomensbedragen. Atkinsons benadering heeft veel aandacht gekregen, vooral ook omdat *expliciet* een waardeoordeel moet worden ingebouwd over de „ongelijkheidsaversie”. De conferentiebijdrage van Sen zet zich nu juist af tegen deze benadering, omdat die maatstaf voor ongelijkheidsaversie een ambivalente rol zou vervullen en tegen de intuïtie in zou werken. De bezwaren lijken mij niet fundamenteel, maar het zou te ver voeren om er hier dieper op in te gaan.

Van Praag stelde een maatstaf voor die het midden houdt tussen genoemd onderscheid in positief en normatief. Hij laat inkomensongelijkheid evalueren door een waarnemer, op grond van de welvaartsfunctie van die waarnemer (waarnaar Van Praag en zijn medewerkers uitvoerig empirisch onderzoek hebben gedaan). Als maatstaf kiest hij de variantie van (de logaritme van) het grensnut van het inkomen, waarbij dus het grensnut van een inkomen bepaald is volgens de welvaartsfunctie van de waarnemer.

Aangezien die welvaartsfunctie afhankelijk is gebleken van het inkomen van het individu, wordt zo ook de ongelijkheidservaring afhankelijk van het inkomensniveau. Die afhankelijkheid blijkt U-vormig te zijn. Bij rangschikking van de inkomens naar decielen, wordt de ongelijkheid het grootst ervaren aan de uiteinden van de verdeling, het geringst in de middelste decielen (het minimum ligt bij het 6e deciel van de verdeling van netto inkomens). Aandrag op hervreiding mag dus het sterkst uit de staarten van de verdeling worden verwacht, het minst in de „middenposities”. De uitkomst contrasteert met een andere bevinding van Van Praag: het verloop van de door hem berekende ongelijkheidsmaat van Dalton (ook op grond van de welvaartsfunctie van de waarnemer) blijkt precies omgekeerd te lopen. Daar is de ongelijkheidservaring het grootst in de middendecielen en het geringst aan de uiteinden.

Er werden ook meer conventionele berekeningen gepresenteerd. Zo is volgens Wiles de inkomensverdeling in de Verenigde Staten veel ongelijker dan in West-Europa, in tegenstelling tot wat vaak wordt aangenomen in lijn met de visie dat een hoge graad van ontwikkeling samengaat met lage

1) In theorie wordt een oplossing geboden door Tinbergens idee, elders gelanceerd, van belasting op talent. Zo'n belasting egaliseert uitgangspunten, maar laat de marktprijzen onverlet. De allocatie wordt dan ook niet aangetast, terwijl netto-beloningen zuivere inspanningsbeloningen zijn. Uitvoering van het voorstel is uiteraard niet eenvoudig.

2) Overigens is ten aanzien van scholing een aantrekkelijke alternatieve berekening mogelijk. Stel dat als enige grond voor inkomensverschillen naar opleiding het uitstel van inkomensvererving wordt geaccepteerd; m.a.w., dat levensduurinkomens gelijk moeten zijn. Keuze van een discontovoet impliceert dan direct de acceptabele inkomensverschillen. Bijvoorbeeld, bij een 5% disconteringsvoet, impliceert dit de volgende (netto) salarisverhoudingen: lager onderwijs 100, uitgebreid lager onderwijs (10+3 jaar) 116, middelbaar onderwijs (10+8 jaar) 149, wetenschappelijk onderwijs (10+12 jaar) 182. Met andere woorden, het inkomensverschil van 80% berekend door Tinbergen komt overeen met een rendement op human capital van 5%, de berekende 20% correspondeert met bijna 2% rendement. Zie verder: J. Hartog, *Individuele beslissingen en personele inkomensverdeling*, in C. van Dam en P.W. Moerland, *Bestissen*, Kluwer, 1974.

ongelijkheid. Michal concludeert uit zijn rekenwerk dat de inkomensongelijkheid in Oost-Europa, over lange tijd gezien, duidelijk is afgenomen, maar dat er nu een bescheiden beweging lijkt te bestaan in de richting van grotere ongelijkheid omdat meer plaats wordt gemaakt voor economische prikkels tot inspanning. En uit de bijdrage van Vielrose kan worden afgeleid dat de inkomensverdeling in Polen een aantal globale trekken heeft die met westerse verdelingen overeenkomen: inkomen neemt toe met opleiding en met leeftijd, vrouwen verdienen minder dan mannen, met lagere spreiding (ze bevinden zich voornamelijk in de lager betaalde beroepen), gemiddeld inkomen en spreiding hangen positief samen (bij vergelijking over opleidingscategorieën). Kwantitatief kunnen natuurlijk verschillen optreden in de verhoudingen. Zo was in Polen in 1973 de verhouding van mediane netto inkomens 1:1,64 voor academici tegenover degenen met alleen lagere schoolopleiding en dat is lager dan bij ons. Ook was er enige indicatie dat leeftijds-inkomensprofielen in Oost-Europa tamelijk vlak zijn.

Verklaringen

Verklaring van de inkomensverdeling wil nog steeds niet erg lukken. Ondanks sterk verhoogde inspanningen in de laatste jaren van vele onderzoekers, ondanks bepaalde impulsen (zoals van de „human-capital“-theorie) is de economie nog steeds niet in staat om een goede theorie van de personele inkomensverdeling te leveren die empirische overtuigingskracht bezit.

Incidentele bijdragen leiden tot incidentele successen, in gegroepeerde gegevens kan soms een groot deel van de variantie worden verklaard. Enige tijd heeft de illusie bestaan dat „human-capital“-theorie de sleutel tot succes zou zijn. In grote steekproeven met individuele gegevens, inclusief scholing, blijft echter meestal het grootste deel van de variantie onverklaard. Dat valt te betreuren. Immers, hoe nuttig ook het geavanceerde onderzoek van welvaartstheoretisch verantwoorde maatstaven moge zijn, de echte bijdrage aan het oplossen van de problemen dient te komen uit theoretisch goed gefundeerde „earnings functions“, relaties tussen inkomen en „begrijpelijke“ verklarende variabelen. Daaraan is zichtbaar welke variabelen van belang zijn, daaraan zijn de prijzen van de inkomensgenererende factoren af te leiden, op basis daarvan kan een verdelingspolitiek worden gevoerd.

Zowel theoretisch als empirisch staat de schijnwerper thans op de betekenis van onderwijs voor de inkomensverdeling. Scholing is, naast (en in samenhang met) leeftijd, de variabele die de meest in het oog springende betekenis heeft voor inkomensverschillen. Dat maakt scholing uiteraard nog geen causale factor. Waar komt die invloed vandaan? Ontstaan inkomensverschillen enkel en alleen omdat de school werkt als een selectiesysteem dat de produktieven van de minder produktieven scheidt of ontstaan ze omdat scholing leidt tot verbetering van die vaardigheden die nodig zijn in het productieproces? Blijft de betekenis van scholing overeind als andere variabelen constant worden gehouden?

De bijdrage van Taubman richtte zich op deze problemen. Hij vroeg zich af wat de relatieve bijdrage aan inkomensverschillen is van erfelijke aanleg, milieu en intelligentie. Eerdere studies hadden al geconcludeerd tot een forse overschatting van de invloed van scholing als aanleg en milieu niet constant worden gehouden, wellicht van rond de 50% 3). Taubman analyseert gegevens van blanke, mannelijke tweelingen, die rond de vijftig jaar zijn en vindt resultaten in dezelfde orde van grootte. Volgens hem is de overschatting van de scholingscoëfficiënt in simpele relaties ongeveer 30% als IQ niet constant wordt gehouden. Deze overschatting is met name manifest op latere leeftijd. Bij jongeren aan het begin van hun carrière worden veel geringere effecten gevonden. Overigens geldt zowel voor de studie van Taubman als voor talloze andere studies op dit terrein dat de betekenis van IQ voor de

verklaarde variantie, naast scholing aanzienlijk minder opzienbarend is.

Zoals gezegd, regressies van inkomen op allerlei waargenomen variabelen (zoals scholing, leeftijd, regio enz.) bereiken geen hoge verklaringsgraad. Een indirecte methode (variantie-analyse), waarbij variabelen niet worden gemeten, komt tot veel duidelijker resultaten. In Taubmans model wordt inkomensvariantie toegerekend aan variantie in samenhang met genetische begaafdheid, met milieu en aan hun covariantie. Bij toepassing van dit model op één- en twee-eiige tweelingen leiden genetische theorie en een aantal restricties tot schatting van de bijdragen van elk der genoemde componenten aan de totale inkomensvarianties. Let wel, alle informatie wordt ontleend aan waargenomen inkomensvarianties en covarianties; expliciete variabelen voor erfelijkheid of milieu komen er niet aan te pas 4).

De uitkomsten zijn opzienbarend. In Taubmans data nemen erfelijkheid en gezamenlijke omgeving (gezamenlijk voor tweelingen, zoals het gezin) 57% van de variantie voor hun rekening, en 75% van de variantie in scholingsduur. Worden nadere restricties opgelegd, dan kan die 57% worden uitgesplitst in 45% erfelijkheid en 12% voor milieu. Met andere woorden, de helft van de inkomensongelijkheid van mannen rond de 50 jaar komt op rekening van erfelijkheid en dus niet van scholing, terwijl van de overige 50% een deel evenmin met scholing samenhangt. De betekenis van deze uitkomsten voor het verdelingsbeleid, via de invloed van scholing zijn dramatisch; hierop wordt in het volgende onderdeel teruggekomen.

Groenveld en Kuipers houden zich ook bezig met de invloed van scholing; zij trachten een schatting te maken van de omvang van de substitutie-elasticiteit tussen academici en andere arbeid. Gezien de te verwachten groei van de aantallen academici in Nederland is kennis van die elasticiteit en van de richting van de technische ontwikkeling (bijv. academici-besparend) van groot gewicht voor voorspelling van de verandering in de relatieve loonvoet. Tinbergen gebruikt bij zijn voorspellingen meestal de waarde één, zodat veranderingen in het inkomensaandeel (in het nationaal inkomen) van academici slechts kunnen optreden, indien de technische vooruitgang niet-neutraal is. Groenveld en Kuipers hebben bij hun schattingen nogal te kampen met econometrische problemen en zij moeten werken met gebrekkige data. Ze vinden enige steun voor een substitutie-elasticiteit gelijk aan 1.

Er waren nog andere bijdragen op het gebied van de theorievorming. Somermeijer presenteerde een algemeen stelsel van vraag- en aanbodvergelijkingen voor allerlei soorten van arbeid, Pen verdiepte zich in de betekenis van macht, Lévy-Garboua hield zich bezig met de invloed van gedrag, binnen een arbeidssituatie, dat produktiviteit manifest kan maken. Stiglitz schreef over de successiebelasting. Zo'n belasting is bedoeld om ongelijkheid te reduceren, maar kan in feite de ongelijkheid vergroten als een aantal reacties op gang komt: de aanstaande erfelater kan, in het zicht van de belastingen, zijn kapitaal meer aanwenden in de richting van activiteiten met groter risico of hij kan de richting inslaan van het doorgeven (onbelast) van zijn rijkdom via „human capital“, een betere opleiding voor zijn kinderen en dit kan leiden tot grotere ongelijkheid. Bovendien kan een geringere spaarneiging het kapitaaltaandeel in het nationaal inkomen vergroten en dus een groter gewicht opleveren voor een ongelijker verdeelde inkomenscomponent. De relevantie van al deze mogelijkheden hangt uiteraard kritisch af van de omvang van de reacties en die werden (nog) niet vermeld.

3) Zie bij M. Olneck, *The effects of education on occupational status and earnings*, Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin, Discussion Paper 358-76.

4) Voor een uiteenzetting van het model en enige resultaten zij verwezen naar de *American Economic Review* van december 1976.

Politiek

Inkomenspolitiek, zoals bekend, kan zich richten op een drietal verschillende niveaus: de primaire verdeling (het bronnenbeleid), de secundaire (het herverdelingsbeleid) en de tertiaire (het uitgavenbeleid). De tertiaire verdeling krijgt steeds meer aandacht, maar was nog niet vertegenwoordigd op de conferentie. Het herverdelingsbeleid kwam wel aan de orde in een interessante bijdrage van Krupp. Ten einde niet verward te raken in het netelige net van de vragen naar reacties van individuen op het herverdelingsbeleid (aanpassing van arbeidsinspanning, afwenteling enz.) richt hij zich op de vraag naar de direct waarneembare gevolgen van de herverdeling (dat is natuurlijk geen oplossing van de problemen, hooguit verdoezeling). Met de gegevens voor individuele (Westduitse) huishoudingen kan hij doorrekenen wat de herverdelingseffecten zijn van „transfers”, inkomensoverdrachten krachtens belastingen en sociale zekerheid. De invloed van overdrachten (in deze ruime zin) op de inkomensverdeling van de werkende bevolking is betrekkelijk bescheiden, maar de invloed op de inkomensverdeling (per huishouding) over de gehele bevolking is aanzienlijk; in 1969 bijv. daalt de Gini-index van 0,41 voor factorinkomens naar 0,40 voor het beschikbaar inkomen voor de werkende bevolking. Wordt de gehele bevolking beschouwd dan is de daling er een van 0,50 naar 0,35; het inkomensaandeel van de laagste 20% stijgt dan van 0,4% in het factorinkomen naar 6,5% in het beschikbaar inkomen.

Al is de invloed op de verdeling erg groot, dit impliceert nog niet dat de herverdeling efficiënt is. Een methode om die efficiency te beoordelen, bestaat hierin dat voor één huishouding positieve transfers en negatieve met elkaar worden vergeleken. Als de huishouding zowel belasting en bijdragen betaalt als uitkeringen ontvangt, kan zij net zo goed alleen het saldo van die twee betalen (of ontvangen). De kleinste van de twee bedragen kan dus worden gebruikt als indicatie van inefficiency, als maatstaf voor overbodige overdrachten. Uiteraard zullen de aard van de institutionele regelingen altijd enige inefficiency in deze zin met zich meebrengen, tenzij een negatief inkomstenbelastingplan alle regelingen integreert. In Duitsland blijkt, in 1969, de inefficiency zo gedefinieerd, rond 15% van de som van positieve en negatieve overdrachten te belopen; m.a.w., de overdrachtsbedragen die later worden gecompenseerd door een hogere tegengestelde overdracht aan dezelfde huishouding belopen samen 15%.

Deze overdrachten *binnen dezelfde huishouding* kunnen ook worden uitgedrukt als percentage van het inkomen van de huishouding en worden vergeleken naar sociale groep en inkomen. Er blijkt een duidelijke negatieve samenhang met het inkomensniveau, terwijl zelfs op het hoogst onderscheiden niveau nog overdrachten binnen dezelfde huishouding plaatsvinden. De hoogste overdrachten binnen dezelfde huishouding vinden plaats bij gepensioneerden, de laagste bij ambtenaren en bij zelfstandigen.

In termen van het bronnenbeleid blijft onderwijs het instrument waarvan de grootste rol verwacht wordt in het effectueven van een andere inkomensverdeling. Omtrent de effectiviteit hiervan is een heftig debat ontstaan, m.n. in de Verenigde Staten. Een alternatieve benadering stelt dat onderwijs niet effectief is voor de harde kern van de probleemgroep. Er is sprake van een *dubbele arbeidsmarkt*, waarbij functies in twee groepen kunnen worden ingedeeld: die met een hoog inkomen, aantrekkelijke werkomstandigheden, zekerheid, groei-mogelijkheden, en die waar al deze karakteristieken ontbreken. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt zitten groepen met weinig kans op een aantrekkelijke positie en zonder gunstige vooruitzichten voor een carrière. De bovengroep is waterdicht afgescheiden van de ondergroep. Voor Nederland is dit probleem indertijd belicht door Prof. Mok in zijn preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde in 1975. Prof. Mok sprak zijn vermoeden uit dat in Nederland

een dubbele arbeidsmarkt zou bestaan, maar hij kon geen overtuigende evidentie aandragen.

De dualisten bieden voorsnog geen overtuigend theoretisch alternatief. Voorlopig ligt de uitdaging die zij bieden op het terrein van de empirie: de neoklassieke theorie wordt hardvochtig geconfronteerd met haar feilen, persistente werkloosheid, discriminatie, gebrek aan succes voor scholingsprogramma's, voor compensatieprogramma's voor kleuters enz. Psacharopoulos gaat in zijn bijdrage de dualisten dan ook empirisch te lijf. Volgens hem is er in Engeland onvoldoende bewijs voor het bestaan van een dubbele arbeidsmarkt. Hij onderzocht de stellingen aan de hand van de aantrekkelijkheid van de functies (m.b.v. een index voor de gewenstheid van de beroepen, ontleend aan enquêtes), aan de hand van de gedaante van de inkomensverdeling en, meest relevant, aan de hand van mobiliteit. Met zijn materiaal, gebaseerd op een dwarsdoorsnede, construeert hij een globaal profiel van het verband tussen leeftijd en niveau van de baan (in termen van de index van aantrekkelijkheid) en van inkomen. Er komen gave, ononderbroken profielen uit. Maar de eigenlijke vraag is natuurlijk voor wie die profielen gelden: binnen alle individuen onderaan en lopen ze door naar boven of komen sommigen (de bezetters van het „slechte” deel van de arbeidsmarkt) nooit verder?

Die vraag kan zijn materiaal niet beantwoorden. Wel de vraag naar mobiliteit tussen generaties. Er blijkt een behoorlijke mate van opwaartse mobiliteit tussen grove segmenten van de arbeidsmarkt, en de gemiddelde scholingsduur van de stijgers is significant hoger dan van de blijvers, terwijl de scholingsgraad van de dalers significant lager is dan die van de degenen die in het hoge segment achterblijven. In deze zin heeft scholing kennelijk invloed.

Een interessante exercitie die Psacharopoulos met zijn materiaal verricht is de volgende. Hij schat een beloningsfunctie (inkomen verklaard uit een groot aantal variabelen) en rekent dan vervolgens uit wat de variantie in (log)inkomens zou zijn als één van die variabelen voor alle individuen in zijn steekproef gelijk zou zijn. Dit geeft een indicatie van de bijdrage aan de inkomensongelijkheid van die variabele. Uiteraard kan de redenering niet zonder meer worden omgekeerd tot een voorspelling van de inkomenssegmentatie die zou optreden als die variabele in werkelijkheid inderdaad voor ieder gelijk zou zijn: interacties tussen variabelen en reacties van individuen zijn geheel verwaarloosd. Niettemin zijn de resultaten informatief. Zo blijkt, volgens zijn schattingen de inkomensvariantie te dalen met:

- 62% als ieder de gemiddelde leeftijd zou hebben;
- 32% als niemand jonger dan 25 zou zijn;
- 23% als iedereen getrouwd was;
- 61% als iedereen evenveel weken zou werken;
- 12% als iedereen dezelfde scholingsduur zou hebben;
- 20% als niemand minder dan 12 jaar scholing zou hebben.

Frappante uitkomsten! De invloed van leeftijd en arbeidsduur blijkt enorm. Deze resultaten wettigen de groeiende aandacht voor de rol van de leeftijdsvariabele in de inkomensverdeling, voor leeftijdsinkomensprofielen en voor de verdeling van levensduurinkomens. Even opvallend is echter de uitkomst voor de invloed van scholing. Weliswaar kan een reductie in de spreiding van de scholingsverdeling de inkomensongelijkheid reduceren, maar het effect is opnieuw teleurstellend klein. Hier kan worden herinnerd aan de genoemde resultaten van Taubman, waarin de genetische begaafdheden veel belangrijker bleken dan scholing.

Taubman vond ook in regressies een geringe bijdrage van scholing aan de verklaring van inkomensverschillen wanneer IQ constant wordt gehouden en ook hij concludeerde tot een minimale bijdrage aan de egalitatie via reductie van de spreiding in de scholingsverdeling! Deze sombere resultaten zijn bovendien in overeenstemming met het gebrek aan succes van programma's die kinderen al op heel lage leeftijd trachten te compenseren voor de nadelige invloeden die hun milieu kan

Werkgelegenheidscreatie: een hoofdoorzaak van conjunctuurschommelingen ? (II)

DRS. C. J. DE KONING

Vorige week gaf Drs. C. J. de Koning een theoretische beschouwing over de verschuiving in de gemiddelde kapitaalintensiteit als oorzaak van de te geringe creatie van arbeidsplaatsen. Deze week wordt het artikel afgesloten met een toepassing van de theorie op de Verenigde Staten.

Toepassing op de Verenigde Staten

We zouden nu onze aandacht willen richten op de ontwikkelingen gedurende de laatste jaren in de VS en eens bekijken hoe we de werkelijke ontwikkelingen zouden kunnen analyseren met behulp van de begrippen in de eerste aflevering van dit artikel. Tabel I in die aflevering geeft reeds een deel van het beeld weer, terwijl in het *ESB* artikel van 10 november 1976 het begrip „richting der investeringen” verder wordt uitgewerkt (zie met name blz. 1090 en 1091).

Een historische analyse van enkele recente ontwikkelingen ziet er naar onze mening als volgt uit. In 1969 was het niveau van werkgelegenheidscreatie in de VS bevredigend; m.a.w., er bestond geen werkgelegenheidstekort en derhalve was het niveau der investeringen ook bevredigend. Er bestond dus een relatieve evenwichtstoestand. In 1969 trad echter een scherpe daling op in bezettingsgraad (van 85 in 1968 naar 81 in 1969). Een situatie van absolute onevenwichtigheid ontstond dus in 1969 en Y_{PP} werd veel groter dan Y_{PA} en Y_c . M.a.w., Y_c nam te langzaam toe. Verscheidene factoren hebben daaraan bijgedragen. De regering van de VS besloot bijv. in 1969 om inflatie te bestrijden door de toename in Y_c te vertragen. Belastingen werden verhoogd en op deze wijze creëerde de overheid (op federaal, staats- en gemeenteniveau) een surplus van \$ 10,7 mrd. na een tekort te hebben gehad van \$ 5,5 mrd. in 1968.

Een verschil in koopkracht dus van \$ 16,2 mrd., dat voornamelijk voor consumptieve goederen en diensten zou zijn aangewend. Persoonlijke besparingen namen met \$ 3 mrd. af. Consumptieve kredieten namen met \$ 10,4 mrd. toe. Het cumulatieve effect van dit alles te zamen, en daarin ook begrepen de optredende toename in $\Delta(L \times GJCW)$, was kleiner dan de uitbreiding in de potentiële productiecapaciteit van consumptiegoederen en diensten. Een absolute onevenwichtigheidstoestand ontstond dus in 1969.

Toen deze absolute onevenwichtigheidstoestand er eenmaal was in 1969 werden ondernemers geconfronteerd met een groot bedrag aan toenemende vaste kosten (capaciteitskosten en in grote mate ook werknemerskosten). De marge van ondernemerscompensaties werd samengeperst (in absolute bedragen van een niveau van \$ 147,6 mrd. in 1969 tot \$ 133,0 mrd. in 1970) aan twee kanten: dalende verkopen (speciaal in volumetermen uitgedrukt in dollars van 1972 van een niveau van \$ 1.043 mrd. in 1968 tot op \$ 1.068 mrd. in 1969 en \$ 1.071 mrd. in 1970) en sneller stijgende kosten (vanwege het hoge percentage vaste kosten en de optredende acceleratie in GJCW). De ondernemersreacties waren voorspelbaar in 1970, namelijk verminderen van nieuwe investeringen (in lopende prijzen van \$ 146,2 mrd. in 1969 tot op \$ 140,8 mrd. in 1970, dit kwam overeen in vaste prijzen van 1972 van een niveau van \$ 168 mrd. in 1969 tot op \$ 154,7 mrd. in 1970) en verminderen van het opnemen van additionele werknemers (van 2.135.000 in 1969 tot 119.000 in 1970).

Deze absolute onevenwichtigheidstoestand in 1969 bracht op de volgende wijze ook de relatieve onevenwichtigheidstoestand tot stand. Het niveau van bruto-investeringen werd iets verminderd in 1970 (in volume termen met ongeveer 9% t.o.v. het jaar daarvoor; dit percentage zou waarschijnlijk nog hoger zijn uitgevallen als men niet bruto met bruto-investeringen had vergeleken, maar in plaats daarvan netto-investeringen met de kapitaalgoederenhoeveelheid). De waarde van v daalde echter niet in 1970 (wat met een dalend investeringsniveau in overeenstemming zou zijn),

hebben (bijv. taalkundige achterstanden). Dergelijke conclusies nopen tot grote voorzichtigheid bij het hanteren van scholing als gegarandeerd instrument ter beïnvloeding van de inkomensverdeling. Bepaalde groepen zijn met dergelijke politiek kennelijk onbereikbaar. En voor zover scholingspolitiek kan leiden tot reductie van gemiddelde beloningsvoeten voor de hoger geschoolden is er kennelijk reden om te verwachten dat de spreiding binnen de groepen navenant zal toenemen. Maar voorlopig is over deze kwestie het laatste woord nog niet geschreven, laat staan de laatste conferentie gehouden 5)!

Joop Hartog

5) Het is ondoenlijk om in een artikel als dit alle bijdragen voldoende tot hun recht te laten komen. Voor de volledigheid zij derhalve vermeld dat er op het terrein van de meting nog bijdragen waren van Von Weiszäcker (opsplitsing van Atkinsons ongelijkheidsmaat om de invloed van ongelijkheid i.v.m. leeftijdsverschillen te separeren), van Wagner (over ongelijkheidsmeting via een Markov-model) en van Morrison (over feitelijke ongelijkheid in ontwikkelingslanden); op het terrein van de theorievorming van Näslund (entropie als ongelijkheidsmaat gekoppeld aan een uitgebreid verdelingsmodel naar Kaldor), van Coulbois (over de verhouding tussen verdelingspolitiek en andere doelstellingen van het beleid), van Chiswick (aanbevelingen voor een politiek gericht op de inkomensverdeling en op groei in ontwikkelingslanden) en van Layard (over het effect van vakbonden op loonvoeten in Engeland).

maar steeg snel. Met behulp van de formule :

$$\Delta L = \frac{L_0 \left(1 + \frac{I_n}{K_0} - v\right)}{v}$$

kan men gemakkelijk afleiden dat bij een dalend investeringsniveau en een toenemende waarde van v , een snel verminderend niveau van ΔL behoort. Men kan op drie manieren deze toenemende waarde van v aantonen. De eerste manier betreft de 500 grootste industriële ondernemingen in de VS. Deze ondernemingen vertoonden gezamenlijk de volgende jaarlijkse toename in activa per werknemer: in 1969: 4,99%; in 1970: 9,12%; in 1971: 7,51%; in 1972: 4,12%; in 1973: 8,01%; en in 1974: 15,05%. De waarde van v voor deze ondernemingen bedroeg dus in 1969 1,0499 enz. Het tweede bewijs van een toenemende waarde van v kan worden gegeven voor de gehele nijverheidssector. Voor deze sector bedroegen de activa per werknemer gemiddeld in 1967: \$ 20.500; in 1968: \$ 22.200; in 1969: \$ 24.800; in 1970: \$ 27.800 en in 1971: \$ 30.100. De waarde van v voor de gehele secundaire sector bedroeg dus 1,083 in 1968, 1,117 in 1969, 1,121 in 1970 en 1,083 in 1971. Het derde type bewijs kan worden gevonden uit een factor die de waarde van v beïnvloedt, namelijk de verschuiving in investeringen over industrieën, van de arbeidsintensieve sectoren naar de meer kapitaalintensieve sectoren. De tabel verschaft hierover informatie. Men kan uit de tabel opmaken dat in 1970 de terugval in investeringen der meer arbeidsintensieve sectoren veel groter was dan die voor de meer kapitaalintensieve sectoren. Een verlaging van het investeringsniveau met een daarbij behorende daling in de waarde van v zou hebben betekend dat de procentuele toename in investeringen voor beide sectorgroepen afzonderlijk gelijk zou zijn gebleven aan de procentuele toename voor alle sectoren te zamen. Als het totale niveau der investeringen lager wordt, maar de waarde van v wordt niet adequaat aangepast of zelfs verhoogd, dan is de terugval (in %) in sectoren met een GKI beneden de landelijke GKI groter dan die van het landelijke gemiddelde. Men zou kunnen zeggen dat de ondernemerswereld „leunt” op de arbeidsintensieve sectoren. Men ziet dit „leunen” duidelijk optreden in 1970 in de VS. Dit betekent dat de waarde van v op een te hoog niveau werd gehandhaafd t.o.v. het niveau der investeringen. Dat dit „leun”-effect belangrijk kan zijn, kan uit het relatieve belang van arbeids- en kapitaalintensieve sectoren in de VS worden afgeleid. In 1974 stelden de sectoren met een GKI beneden de landelijke GKI 82,8% van alle werknemers te werk, pleegden 40% van alle investeringen en maakten 61% van alle winsten. De sectoren met een GKI boven het landelijk gemiddelde stelden 17,2% van alle werknemers te werk en pleegden 60% van alle investeringen en maakten 39% van alle winsten.

De ontwikkelingen samenvattend, kan men dus stellen dat in 1969 Y_{PP} groter begon te worden dan Y_c . Als gevolg hiervan besloten in 1970 de ondernemers de capaciteitsuitbreiding te vertragen (lagere investeringsniveaus). Maar de 500 grootste industriële ondernemingen en de gehele secundaire sector (en daarmee zeer waarschijnlijk en logischerwijze alle ondernemers in de VS) verlaagden de waarde van v niet, maar verhoogden deze zelfs. Deze onjuiste richting der investeringen t.o.v. het niveau der investeringen veroorzaakte dat ΔL aanzienlijk verminderde. Deze daling van ΔL zorgde ervoor dat ΔL (GJCW) daalde van \$ 17,07 mrd. in 1969 tot \$ 3,91 mrd. in 1970 en $\Delta(L \times GJCW)$ daalde voornamelijk als gevolg daarvan van \$ 52,42 mrd. in 1969 tot op \$ 37,92 mrd. in 1970. Deze geringere toename in Y_c zorgde voor een verdere daling in bezettingsgraad in 1971 (zij het in een geringere omvang dan in 1969).

In 1971 begon het getij echter te keren. Aan de Y_c -kant verminderde ΔL nog steeds (maar veel langzamer op jaarbasis dan in 1970), $\Delta(L \times GJCW)$ verbeterde van \$ 37,92

Jaar	% toename landelijke investeringen	% toename investeringen sectoren lager dan landelijke GKI	% toename investeringen sectoren hoger dan landelijke GKI
1965	---	---	---
1966	+ 16,70	+ 16,10	+ 17,19
1967	3,09	-- 0,46	5,92
1968	3,50	+ 1,75	4,89
1969	11,50	10,68	12,06
1970	5,50	0,57	9,03
1971	1,90	0,72	2,63
1972	8,90	12,55	6,55
1973	12,80	14,15	11,83
1974	12,70	5,96	17,42
1975	3,30	4,32	8,05

Bron: Eigen berekeningen op basis van investeringsgegevens in: *Statistical Abstract of the United States*, 1975.

De volgende sectoren werden geïdentificeerd als sectoren met een sector-GKI beneden de landelijke GKI: bouwnijverheid, wapenindustrie, meubelnijverheid, fabricage van steen, glas, aardewerk en cementwaren, metaalproducten, nijverheid, machinebouw-industrie, elektrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie, instrumentenindustrie, diversen, en de textiel- en kledingindustrie, grafische nijverheid en uitgeverijen, rubber-nijverheid, fabricage van leer en lederwaren, groothandel en detailhandel, de financiële sector en overige dienstverlening.

De volgende sectoren werden geïdentificeerd als sectoren met een sector GKI boven de landelijke GKI: mijnbouw, houtindustrie, metaalindustrie, fabricage van voedings- en genotmiddelen, tabaksindustrie, papierindustrie, chemische en petroleumindustrie en openbare nutsbedrijven.

mrd. in 1970 tot \$ 39,22 mrd. in 1971 (dat was te wijten aan een versnelling in GJCW van 6,01% in 1970 tot 7,42% in 1971). De overheid vergrootte haar tekort van \$ - 9,4 mrd. tot \$ - 18,3 mrd. in 1971, terwijl consumptief krediet ook nog met \$ 12 mrd. toenam in 1971. Ten slotte werd een ruim-geld-politiek bedreven (M_3 nam in 1971 toe met \$ 89,2 mrd. na in 1970 met \$ 56,8 mrd. te zijn gestegen). Dit leidde tot een algehele daling der rentestanden. Deze toename in particuliere consumptieve bestedingen plus de verlaging der rentestanden plus de verbeterde winstniveaus leidden er in 1971 toe dat het niet-financiële bedrijfsleven zijn leenkapitaal-niveau opvoerde van \$ 48,0 mrd. in 1970 tot \$ 59,6 mrd. in 1971 en zijn investeringsniveau van \$ 140,8 mrd. in 1970 tot \$ 160,0 mrd. in 1971. In 1971 begon v weer te dalen en met een stijgend investeringsniveau leidde dit ertoe dat de daling in ΔL aanmerkelijk kleiner bleef (van een terugval van 2.016.000 in 1970 tot op 144.000 in 1971) en dat gecombineerd met een versnelde toename in GJCW maakte een zich zelf onderhoudende verbetering in $\Delta(L \times GJCW)$ mogelijk.

Men kan erover discussiëren welk gedeelte van de toename in Y_c nu het meest belangrijk was, de toename in M_3 , de toename in het overheidsbudgettekort, de toename in $\Delta(L \times GJCW)$, de vermindering in de daling van ΔL , de daling der rentestanden, de toename in het lenen door de particuliere sector (door zowel consumenten als producenten) of de vermindering in de toename van de persoonlijke besparingen.

Al deze factoren te zamen waren belangrijk. Maar er zijn slechts twee factoren in een vrije ondernemingsgewijze productie die ervoor kunnen zorgen dat het proces zich zelf gaat en blijft ondersteunen, namelijk ondernemerscompensatie en werknemerscompensatie. Daar de eerste factor van de tweede afhankelijk is, zou men kunnen argumenteren dat er slechts een factor is die het proces ondersteunt, maar wij geloven dat beide factoren onmisbaar zijn om het proces te ondersteunen. Als bijvoorbeeld de ondernemerscompensatie wordt samengeperst ofwel door de overheid, ofwel door een lagere bezettingsgraad ofwel door hogere rentestanden, dan zal het niveau der investeringen teruglopen. Lagere winsten leiden er ook toe dat in geringere mate geld kan worden geleend. Maar de meest belangrijke steun aan een meer continue verbetering van ondernemerscompensatie wordt gevormd door de particuliere consumptieve bestedingen. En alleen door voortdurende hoge niveaus van werkgelegenheidscreatie in de particuliere sector kan men het hoogste niveau van een voortdurende toename in

particuliere consumptieve bestedingen bereiken. Incidentele factoren zoals veranderingen in de geldhoeveelheid of toenemende budgettekorten kunnen erg belangrijk zijn als initiator, accelerator of corrigeerder, maar — om reden van inflatie en hun effect op v — nooit als een kracht die zich zelf versterkt. Alleen als de particuliere sector zulke overheidsinitiatieven overneemt en daarbij haar investerings- en werkgelegenheidsniveaus opvoert, kan men spreken van succesvolle maatregelen. Doet de particuliere sector dit niet, dan zijn zulke overheidsinitiatieven tot falen gedoemd. En men kan stellen dat zulke initiatieven alleen werkelijk worden overgenomen als v en I weer naar elkaar toe bewegen. De conjunctuurgolf 1969-1972 kan dus voor de VS volledig worden uitgelegd met behulp van de bewegingen van v , I , Y_{PP} en Y_c .

Op dezelfde wijze kan de huidige conjunctuurgolf worden uitgelegd, met dit verschil dat in 1974 het relatieve en absolute evenwicht bijna tegelijkertijd verstoord werden. v nam erg snel toe van 4,12% in 1972 naar 8,01% in 1973 en 15,05% in 1974. Ook het „leun“-effect deed zich erg krachtig voor in 1974 en 1975.

We zouden nog enige aandacht willen vragen voor een aantal andere factoren die waarschijnlijk een omvangrijke invloed hebben gehad op het verlengen der duur van de huidige recessie (soms ook pauze genoemd) waarin de VS zich nu bevindt (niettegenstaande enige recentelijke meer optimistische geluiden).

Allereerst de overdrachtsbetalingen (daaronder begrepen bejaardenuitkeringen, weduwen- en wazenuitkeringen, bedrijfsongevallen- en ziektekostenuitkeringen, werkloosheidsuitkeringen, kinderbijslag enz.). In 1965 bedroeg het totaal van deze overdrachtsuitkeringen \$ 40,4 mrd. In 1969 was het \$ 66,5 mrd. en in 1975 \$ 175,0 mrd. ten opzichte van een BNP van respectievelijk \$ 688 mrd., \$ 935 mrd. en \$ 1.499 mrd., een verhoging van 5,9% van het BNP in 1965 tot 11,7% in 1975. Twee factoren spelen hierbij een rol. Als het overdrachtsbetalingssysteem *gebonden is aan de werknemer* (bijv. werkloosheids- en bedrijfsongevallenverzekeringen, maar ook andere verzekeringen) dan zullen de bruto werknemerskosten verhoogd worden, zodra de verzekeringspremies omhoog gaan. Het niet in dienst nemen van werknemers bespaart ondernemers niet alleen hun bruto-loon of salaris, maar ook deze verzekeringspremies. Zo'n werknemer-gebonden verzekeringssysteem oefent dus, elke keer dat de premies worden verhoogd, een permanente druk uit om v te verhogen. Zo'n systeem vormt dus een permanente bedreiging voor werkgelegenheidscreatie, vanwege de druk die op v wordt uitgeoefend, met als symptoom het versterken en verlengen van het „leun“-effect. Een veel aanbevelenswaardiger en neutraler alternatief is een systeem dat gebaseerd is op persoonlijke inkomensniveaus en op winstniveaus (zoals vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting).

Het tweede effect betreft het niveau van overdrachtsbetalingen. Een snelle toename van zo'n niveau vereist een langdurige verhoging in de waarde van v , aangezien een groter gedeelte van het Y_c -niveau niet door een actieve deelname aan het productieproces wordt verkregen, maar door wettelijke rechten. Slechts een toename in de waarde van v of anders prijsstijgingen kunnen deze claim op con-

sumptiegoederen en diensten bevredigen. De eerstgenoemde situatie zal deze claim in substantie bevredigen, terwijl de prijsstijgingen ervoor zullen zorgen dat de reële koopkracht van deze claim vermindert.

Het derde effect van een snelle toename in overdrachtsbetalingen betreft de ruimte die de overheid heeft voor economische beïnvloeding. Ondernemers zullen logischerwijze reageren op werknemersgebonden verzekeringssystemen door n.l. te proberen de waarde van v te verhogen en het opnemen van werknemers te verlagen. Dat dit succesvol kan zijn, kan worden aangetoond voor 1975. In dat jaar bedroegen de bijdragen voor de sociale verzekeringen (zowel van ondernemers- als van werknemerszijde) \$ 108,3 mrd. terwijl de overheidsoverdrachtsbetalingen \$ 168,7 mrd. bedroegen, een verschil van \$ 60,4 mrd. dus. De overheid moest voor het verschil inspringen en het liep dan ook een begrotingstekort op van \$ 63,5 mrd. Om dit te financieren moest de overheid veel meer lenen (de totale openbare schuld nam met \$ 83,9 mrd. toe in 1975 vergeleken met \$ 32,9 mrd. in 1974). Hieruit wordt wel duidelijk dat de economische speelruimte voor de overheid door dit tekort aan sociale verzekeringsinkomsten ernstig wordt ingekrompen. Tenzij de overheid inflatie en concurrentie om kapitaal met de particuliere sector als acceptabel accepteert, zal zij zich tevreden moeten stellen met een sterk verminderde mogelijkheid om budgettekorten te gebruiken als stimulans voor de vraag. Het tragische is, dat gezien de economische situatie deze ruimte in dat jaar het meest nodig was.

De tweede factor betreft een deel van de overdrachtsbetalingen, namelijk werkloosheidsuitkeringen. De bovenstaande redenering is ook van toepassing op deze uitkeringen (niettegenstaande het feit hoe wenselijk deze uitkeringen vanuit een sociaal oogpunt zijn). We hebben hierboven bekeken dat het voor een zich zelf onderhoudende toename in Y_c nodig is dat $\Delta(L \times GJCW)$ toeneemt, vooral door een toename van $\Delta L(GJCW)$. Bij werkloosheidsuitkeringen gebeurt er iets interessants. De werkelijke toename van Y_c wordt gevormd door het verschil tussen $\Delta L(GJCW_1)$ en het bedrag aan werkloosheidsuitkeringen; m.a.w., iedere werknemer die wederom aan de arbeid gaat, draagt slechts aan Y_c het verschil bij tussen zijn compensatie in zijn nieuwe betrekking en zijn voormalige werkloosheidsuitkering, aangenomen dat de overheid haar budgettekort met hetzelfde bedrag vermindert. Hoe hoger het niveau van werkloosheidsuitkeringen t.o.v. de optredende loonniveaus, hoe geringer dit verschil wordt. De „take-off“ die gebaseerd is op $\Delta L(GJCW_1)$ zal daarom ook langzamer zijn.

Het bovenstaande doet ons concluderen dat onder de huidige omstandigheden een systeem dat v op het juiste niveau terugbrengt t.o.v. I_n en daarbij Y_c laat toenemen tot het niveau Y_{PP} het meest gewenste systeem is. Zo'n systeem maximaliseert de economische groei terwijl werkloosheid geminimaliseerd wordt met een zo gering mogelijk effect op prijsniveaus. Wij geloven dat het snelheidsbeheersingssysteem zo'n systeem is dat wenselijkheid tot werkelijkheid kan maken als overheid, ondernemers en werknemers de wil kunnen opbrengen om gezamenlijk de uitvoering van het systeem ter hand te nemen.

C. J. de Koning

Met „ESB“ een beter economisch-politiek inzicht

Het Grecon-model 77-B nader bekeken

DRS. E. J. BOMHOFF
DRS. J. OOMS

Op het op 18 april jl. te Groningen gehouden symposium over econometrische modellen voor de Nederlandse economie werd door de Groningse economen Kooyman, Bos, Ketellapper en Voorhoeve het Grecon-model 77-B gepresenteerd. Met behulp van dit model, dat theoretisch vrijwel gelijk is aan het op 30 maart in ESB verschenen model 77-A, zijn voorspellingen gepubliceerd. In dit artikel geven E.J. Bomhoff en J. Ooms van de Vakgroep Monetaire Economie van de Erasmus Universiteit Rotterdam hun commentaar. Hoewel zij het maken van een klein, analytisch nog te overzien model zeer de moeite waard vinden, zal volgens hen aan het Grecon-model nog veel gewijzigd moeten worden voordat het bruikbaar is voor het analyseren en voorspellen van de Nederlandse economie. Het artikel is voorzien van een naschrift van de Groningse economen. In ESB van 22 juni jl. werd eveneens een reactie op het Grecon-model afgedrukt.

De openbaarheid van Nederlandse econometrische modellen

De beste manier om een econometrisch model te beoordelen, is te kijken naar de voorspellingen van dat model. Aan zo'n test worden Nederlandse econometrische modellen vaak niet onderworpen. Het Centraal Planbureau (CPB) publiceert „bijgestelde” prognoses waarbij niet te scheiden is wat het model voorspelt en hoe dat wordt gecorrigeerd. Ook de tabellen die soms in het Centraal Economisch Plan worden opgenomen en die aangeven hoe de voorspelling zou hebben geluid bij perfecte kennis van de exogenen, geven weinig informatie. Immers, voor sommige exogenen wordt de gerealiseerde mutatie ingevuld, voor andere variabelen, zoals in 1973 de rentestanden, wordt dit niet gedaan en blijven veranderingen buiten beschouwing. Een objectieve test van de voorspelkracht van het model kan zo'n tabel dan niet verschaffen. Na 1973 heeft het Centraal Planbureau aan de onduidelijkheid van haar voorspellingen nog meer elementen toegevoegd. Het kwartaalmodel dat het CPB, te beginnen in het *Centraal Economisch Plan 1975*, is gaan hanteren, is namelijk tot heden niet gepubliceerd. Welke gegevens daarbij gebruikt worden, is evenmin bekend gemaakt. Dit maakt objectief onderzoek over de voorspellingen van het Planbureau thans totaal onmogelijk. Het is verheugend dat de makers van het Grecon-model, door het publiceren van hun tussentijdse

resultaten, wél uitvoerig de gelegenheid bieden hun model te bekritisieren.

In dit commentaar geven we een „full information maximum likelihood”-schatting van het model en bespreken we kort een paar van de vergelijkingen. We gaan in op de nauwkeurigheid van het model en onderzoeken of de auteurs een geldig excuus hebben om de slechte voorspellingen niet als definitieve veroordeling van hun model te beschouwen.

De vergelijkingen

Wij geven een „full information maximum likelihood” (FIML)-schatting 1) van het Grecon-model 77-B in de door het CPB bij het jaarmodel 69-C gehanteerde notatie 2). De schattingsperiode omvat de jaren 1952 tot en met 1975. De afwijkingen van het model 77-B ten opzichte van het model 77-A worden veroorzaakt door:

1. toevoeging van de jaren 1974 en 1975 aan de schattingsperiode;
2. weglating van de niet-significante invloed van de consumptieprijzen op de reële consumptie;
3. verandering van de vertraging met 0,1 jaar voor de importprijzen in de investeringsvergelijking.

De FIML-schattingsmethode is, in tegenstelling tot de door Kooyman c.s. gebruikte methode der kleinste-kwadraten in twee ronden, waarbij het model vergelijking voor vergelijking wordt geschat, een simultane schattingstechniek die rekening houdt met de onderlinge afhankelijkheid van de vergelijkingen. Omdat een specificatiefout in een vergelijking in het hele model doorwerkt, is de FIML-methode gevoeliger voor verkeerde specificaties van de vergelijkingen. De zwakke plekken in het model komen daardoor nog duidelijker naar voren.

Notatie

In de FIML-schatting staan hoofdletters voor nominale bedragen en verwijzen kleine letters naar volumina of prijzen. Procentuele veranderingen geven we aan met $\hat{\cdot}$. Symbolen zonder $\hat{\cdot}$ hebben betrekking op absolute grootheden. Het eerste verschil van een variabele wordt aangeduid met Δ , dat wil zeggen $\Delta x = x - x_{-1}$.

1) Voor de berekeningen werd gebruik gemaakt van het programma SIMUL, geschreven door C.R. Wymer van het Internationaal Monetair Fonds.

2) Van de variabelen CAGV, CGNV en PΔGF, die in het 69-C model niet voorkwamen, hebben wij CAGV vervangen door cag, CGNV door cgn en PΔGF door pΔgf.

Tussen haakjes zijn de geschatte standaardfouten vermeld.

1. Consumptievergelijking:

$$\hat{c} = 0,54 \hat{v}' - 0,51 w + 0,54 O'_L + 1,60$$

(0,06) (0,16) (0,09) (0,64)

2. Consumptieprijvergelijking:

$$\hat{p}_c = (0,74) \hat{I} - 0,45 (\hat{v}' - \hat{a})_{-1/2} - 0,79$$

(0,08) (0,16) (0,81)

3. Werkloosheidsvergelijking:

$$\Delta w = -0,48 \hat{a} + 0,11 p\Delta gf + 0,43$$

(0,04) (0,03) (0,10)

4. Investeringsvergelijking:

$$\hat{i} = 0,40 \hat{v}' - 6,61 \Delta w + 3,91$$

(0,49) (2,50) (3,14)

5. Investeringsprijvergelijking:

$$\hat{p}_i = 0,39 \hat{I} + 0,31 \hat{p}_m - 1/2 - 0,02$$

(0,10) (0,05) (0,94)

6. Voorraadvergelijking:

$$N = 0,16 \hat{v}' + 0,25 \Delta \hat{p}_c - 0,46 N_{-2} - 0,95$$

(0,04) (0,05) (0,07) (0,26)

7. Importvergelijking:

$$\hat{m} = 2,35 N + 1,42 \hat{v}' - 0,09 \hat{p}_m - 0,04$$

(0,23) (0,11) (0,04) (0,72)

8. Werkgelegenheidsvergelijking:

$$\hat{a} = -0,30 \hat{I}_{-1/2} + 0,42 \hat{v}'_{-1/2} + 0,04 \hat{p}_m + 1,61$$

(0,05) (0,05) (0,02) (0,53)

9. Loonvoetvergelijking:

$$\hat{l} = 0,96 \hat{p}_c - 1/2 + 0,86 (\hat{v}' - \hat{a})_{-1} + 1,60$$

(0,11) (0,10) (0,64)

10. Afzet bedrijven:

$$\hat{v}' = 0,45 \hat{c} + 0,14 \hat{i} + 0,15 c\hat{a}g + 0,35 \hat{b} - 0,09 c\hat{g}n$$

De definitievergelijking van de afzet bedrijven, die in Grecon-model 77-B niet, zoals in de 77-A versie, de gewichten van 1973, maar die van 1975 heeft, luidt als volgt:

Verklaring der symbolen

Hoofdletters verwijzen naar nominale bedragen. Kleine letters hebben betrekking op volumina of prijzen. De exogene variabelen zijn voorzien van (Ex.).

- a = arbeidsvolume werknemers in bedrijven (in duizenden manjaren);
- b = uitvoer van goederen (op f.o.b.-basis) in constante prijzen (Ex.);
- p_c = prijsindexcijfer van de consumptie van gezinshuishoudingen;
- c = consumptie van gezinshuishoudingen in constante prijzen;
- cag = totale bestedingen van de overheid in constante prijzen (Ex.);
- cgn = niet-materiële consumptieve bestedingen van de overheid incl. sociale verzekeringen in constante prijzen (Ex.);
- p_i = prijsindexcijfer van bruto investeringen in vaste activa van bedrijven;
- i = bruto investeringen in vaste activa van bedrijven in constante prijzen;
- l = gemiddeld bruto-loon in duizenden guldens per standaardjaar;
- p_m = prijsindexcijfer van de invoer van goederen (c.i.f.) (Ex.);
- m = invoer van goederen (c.i.f.) in constante prijzen;

- N = verandering van toeneming voorraden en onderhanden werk als % van afzet bedrijven;
- O'_L = mutatie in de loonsom overheid plus inkomensoverdrachten met betrekking tot loontrekkers als % van de loonsom bedrijven (Ex.);
- pΔgf = verhouding tussen toename beroepsgeschikte bevolking (gecorrigeerd voor overheidsvraag) en de afhankelijke beroepsbevolking (Ex.);
- v' = totale bestedingen minus toeneming voorraden, export van diensten en loonsom overheid (afzet bedrijven) in constante prijzen;
- w = geregisteerde arbeidsreserve als % van de afhankelijke beroepsbevolking;

Uit de investeringsvergelijking blijkt eens te meer dat de investeringen in Nederland zich moeilijk laten verklaren. De investeringsrelatie is een van de slechtste vergelijkingen van het Grecon-model. Bij de vergelijking van Kooyman c.s. is, gezien de zeer lage t-waarde van de coëfficiënt van de afzet bedrijven, de mutatie in de werkgelegenheid eigenlijk de enige significante variabele. Welke theorie we hier achter moeten denken, is niet duidelijk en wordt door de auteurs niet uiteengezet. Gezien de omvang van het model en de uiterst zwakke voorspelkracht van deze vergelijking (in de periode 1952-1975 komen elf jaren met voorspelfouten van 7-15% voor), is het trouwens de vraag of het opnemen van een aparte investeringsvergelijking in een korte-termijn-macro-economisch-model voor de Nederlandse economie wel zinvol is. Voor een voorspelling van de toekomstige werkgelegenheid blijkt een aparte vergelijking voor de investeringen bovendien niet nodig te zijn. In het 69-C-model van het CPB hangt de werkgelegenheid in bedrijven af van de totale afzet en, met een *niet-significante* parameter, van de investeringen. Daar het goed mogelijk blijkt om een aggregaat als de industriële productie nauwkeurig te verklaren 3), is het onzes inziens aantrekkelijker om daar een gedragsvergelijking voor op te nemen en er eventueel de consumptie uit te verklaren. Zou men in een korte-termijnmodel verder willen disaggregeren, dan komt een vergelijking voor de export, die in het Grecon-model, zonder nadere toelichting, exogeen is gesteld, nog eerder in aanmerking dan een relatie voor de investeringen. De export is qua omvang aanzienlijk groter dan de investeringen en laat zich bovendien gemakkelijker verklaren.

In de consumptievergelijking valt op dat alleen de lopende afzet als verklarende variabele voorkomt. De hoge, positieve correlatie tussen consumptiegroei en de mutatie in de afzet één jaar vertraagd (0,43) doet vermoeden dat zelfs de eenvoudigste variant van de permanent-inkomen-theorie van de consumptie een betere verklaring zou geven. De term in de consumptieprij, die in het model 77-A een niet-significant teken had, is in de 77-B versie weggelaten. Het aanvankelijk opnemen van de consumptieprij impliceerde geldillusie en geeft aan dat de auteurs theoretisch voorgeschreven homogeniteitsvoorwaarden kennelijk niet belangrijk beschouwen. Zo zijn in het Grecon-model 77-B de consumptieprij- en investeringsprijvergelijking niet homogeen van de eerste graad in nominale grootheden en zijn de vergelijkingen voor de werkgelegenheid en de import niet homogeen van de nulde graad in nominale grootheden. In tijden van sterk oplopende inflatie die door economische subjecten wordt verwacht, zal dat tot grote voorspelfouten aanleiding geven. Wanneer in binnen- en buitenland de prijzen met bijvoorbeeld 10% stijgen en dit volkomen verwacht wordt, waarom zouden dan de werkgelegenheid en de import ieder jaar verder moeten dalen? Uit het gepubliceerde komt helaas niet naar voren in hoeverre is gepoogd bij de bestedingsvergelijkingen relatieve prijzen te introduceren. In plaats van in de consumptievergelijking de

3) Zie bijv. P. Korteweg, *The economics of inflation and output fluctuations in the Netherlands, 1954-1975*, Working Paper no. 7727, Vakgroep Monetaire Economie, Erasmus Universiteit Rotterdam en P. Korteweg en E.J. Bomhoff, *Inflatie en productiegroei in 1977: een monetaristische voorspelling voor Nederland*, *ESB*, 18 mei 1977.

consumptieprijzen op te nemen, zou het onzes inziens beter zijn een reële prijs als verklarende variabele toe te voegen. Bijvoorbeeld de relatieve groei van de consumptieprijzen ten opzichte van die van de afzet.

Bij de *consumptieprijsvergelijking* zien we dat de coëfficiënt van de arbeidsproductiviteitsvariabele, in tegenstelling tot die in de 77-A versie, nu significant van nul verschilt. Dit betekent dat, gezien de specificatie van de loonvoet- en werkgelegenheidsvergelijking, een verhoging van de totale overheidsbestedingen tot een, door ons niet te verklaren, prijsdaling zal leiden. Op soortgelijke wijze brengt een toename in de, door Kooyman c.s. exogeen gestelde, uitvoer van goederen, een consumptieprijsdaling teweeg die door de makers van het Grecon-model niet wordt toegelicht. Aangezien de consumptieprijsstijgingen in de tweede helft van de schattingsperiode op een hoger niveau lagen dan ervoor en wij willen nagaan of de geschatte vergelijking deze hogere prijsstijgingen goed voorspelt, hebben wij de realisaties en voorspellingen voor die periode in tabel 1 naast elkaar gezet.

Tabel 1. De gerealiseerde consumptieprijsstijging vergeleken met de voorspellingen van het Grecon-model 77-B

	Realisatie	Voorspelling	Voorspelfout	ΔRealisatie	ΔVoorspelling
1964	6,8	3,4	3,4	2,6	2,2
1965	3,8	7,1	- 3,3	- 3	- 3,7
1966	4,9	4,5	0,4	1,1	- 2,6
1967	3,5	4,8	- 1,3	- 1,4	0,3
1968	2,3	4,7	- 2,4	- 1,2	- 0,1
1969	6,7	4,5	2,2	4,4	- 0,2
1970	4,2	6	- 1,8	- 2,5	1,5
1971	8	5,9	2,1	3,8	- 0,1
1972	9,3	5	4,3	1,3	- 0,9
1973	8,5	7,7	0,8	- 0,8	2,7
1974	7,8	9,4	- 1,6	- 0,7	1,7
1975	11,6	5,9	5,7	3,8	- 3,5
1976	9,1	5,4	3,7	- 2,5	- 0,5

De voorspelling voor het jaar 1976 valt buiten de schattingsperiode en is berekend met behulp van de correcte waarden voor de verklarende variabelen.

Uit deze tabel blijkt dat de makers van het Grecon-model er noch voor de schattingsperiode, noch voor het jaar 1976 in zijn geslaagd voor de werkelijke consumptieprijsstijgingen nauwkeurige schattingen te geven. De „root mean square error” (RMSE) over de jaren 1964-1976 is 2,9%, dat wil zeggen, dat de vierkantswortel uit de gemiddelde kwadratische voorspelfout 2,9% is. Over de hele schattingsperiode, 1952-1975, is de RMSE iets kleiner, maar nog altijd 2,7% groot.

De voorspelfouten uit de derde kolom van tabel 1 zijn zeer hoog. Vergeleken met recent onderzoek (4), zoals de eerder aangehaalde studie van Korteweg waar de „root mean square error” voor de consumptieprijsstijging over de periode 1954-1975 slechts 0,65% is, blijkt ook al uit het feit dat de uiterst naïeve veronderstelling dat de prijsstijging voor komend jaar gelijk is aan die van dit jaar ($\hat{p}_C = \hat{p}_{C-1}$), beter zou zijn geweest.

De tabel laat ons tevens zien, dat van de acceleraties en deceleraties in de consumptieprijsstijgingen, die van de voorspelde consumptieprijsstijgingen slechts voor de jaren 1964, 1968 en 1976 overeenkwamen met de acceleraties en deceleraties in de gerealiseerde consumptieprijsstijgingen. Voor deze drie jaren waren de voorspelfouten echter nog zo groot dat aan deze voorspellingen weinig waarde kan worden gehecht. Hoe gebrekkig de consumptieprijsvergelijking van het Grecon-model wel is, blijkt ook al uit het feit dat de uiterst naïeve veronderstelling dat de prijsstijging voor komend jaar gelijk is aan die van dit jaar ($\hat{p}_C = \hat{p}_{C-1}$), beter zou zijn geweest.

De *voorraadvergelijking* bevat de twee perioden vertraagde voorraadmutatie als verklarende variabele. Met zo'n specificatie zouden de residuen in ieder geval op autocorrelatie moeten worden gecontroleerd. Uit de studie van Kooyman c.s. blijkt niet dat dergelijke, diagnostische checks hebben

plaatsgevonden en of bij bepaalde variabelen significante autocorrelatiepatronen werden geconstateerd. Inspectie van de eerste autocorrelatie van de residuen van de voorraadvergelijking ($r_1 = -0,29$) laat zien dat de vergelijking waarschijnlijk beter kan worden gespecificeerd. De positieve coëfficiënt voor de consumptieprijsstijging geeft aan dat, hoewel door de definitie van de voorraden prijsontwikkelingen al grotendeels zijn geëlimineerd, een hogere consumptieprijsstijging een hogere voorraadvorming met zich mede brengt. Kooyman c.s. maken hierbij geen onderscheid tussen verwachte en onverwachte prijsstijgingen. Zij gaan er, naar onze mening ten onrechte, van uit dat *elke* mutatie in de consumptieprijsstijging aanleiding geeft tot voorraadmutaties. Op soortgelijke wijze brengt, bij de relatie in het 69-C-model (6), iedere acceleratie in de importprijs hogere voorraden teweeg. Wij hadden in deze relatie liever geen nominale, maar een relatieve prijs opgenomen. Voor het introduceren van speculatiemotieven zou slechts een maatstaf voor *verwachte* relatieve prijsstijgingen moeten worden gehanteerd.

Bij de *importvergelijking* valt, naast het niet homogeen zijn van de nulde graad in nominale grootheden, op dat een van de residuen bij de „full information maximum likelihood”-schatting niet minder dan 16% bedraagt. Evenals bij de grote residuen van de consumptieprijsstijgingen, weten wij niet of bij de TSLS-schatting ook residuen van een dergelijk omvang voorkwamen. De auteurs geven nergens een analyse van de resttermen van hun vergelijkingen.

De vertragingen in de *loonvoetvergelijking* zijn niet ingegeven door het streven naar een zo hoog mogelijke verklaringsgraad van die vergelijking, maar door de eis, om ter voorkoming van twee identieke relaties in het model, de loonvoetvergelijking voldoende verschillend te houden van de prijsvergelijking. Een kortere vertraging, met name voor de produktiviteitsvariabele, leidt tot een betere „fit”. Een succesvollere loonvoetvergelijking zou mogelijk zijn wanneer, zoals in de monetair geïnspireerde aanpak, de prijsstijging niet van de loonstijging afhangt, maar van de vertraagde groei van de geldhoeveelheid.

Vergelijking 10 van de *afzet bedrijven* wordt gepresenteerd als een identiteit, maar is dat niet. De discrepanties zijn zo groot (bijv. 3,2% voor 1956, -3,1% voor 1963) dat ook de vergelijkingen waar de afzet bedrijven als verklarende variabele wordt gebruikt (zeven van de negen gedragsvergelijkingen) hier ernstig onder moeten lijden. Het alternatief, bij de bespreking van de investeringsvergelijking al genoemd, is om direct een macro-economisch aggregaat als bijvoorbeeld de totale industriële productie te verklaren. Langzamerhand breekt toch het inzicht door dat de disaggregatie in Keynesiaanse modellen soms zover is doorgevoerd dat niet alleen de voorspelkracht daar niet mee gebaat is, maar ook het model uitkomsten levert die in strijd zijn met de prijsstijgingen. Wij noemden reeds het voorbeeld van de lagere binnenlandse prijzen als gevolg van een toename in de overheidsbestedingen of de export. Natuurlijk kan men een jaarmodel niet een verfijnde specificatie eisen, maar het Grecon-model heeft op essentiële punten tekortkomingen die ook bij een beperkt aantal vrijheidsgraden kunnen worden vermeden.

4) Het vergelijk met de consumptieprijsvergelijking uit het 69-C-model kan voor de periode 1952-1975 niet getrokken worden. De daarvoor vereiste gegevens zijn door het CPB namelijk nimmer gepubliceerd. Voor de periode 1962-1971 zijn wel gegevens bekend en berekenden wij in Een Naïef-Monetair model van de Nederlandse economie, *ESB*, 23 juni 1976, een gemiddelde voorspelfout van 2,7%.
5) Andere hoge autocorrelaties vinden we in de residuen van de investeringsvergelijking ($r_1 = -0,22$) en in die van de investeringsprijsvergelijking ($r_2 = -0,47$). Hoge autocorrelatie in de residuen betekent dat de schattingen inefficiënt zijn, de t-waarden van de coëfficiënten onjuist en de model-voorspellingen sub-optimaal.
6) Zie P. J. Verdoorn, J. J. Post en S. S. Goslinga, *The 1969 re-estimation of the annual model. Model 69-C*, Centraal Planbureau, Den Haag, januari 1970.

Voorspelkracht

Kooyman c.s. presenteren ongelijkheidscoëfficiënten voor de variabelen van hun model over de jaren 1962-1971 en vergelijken die met de uitkomsten van het 69-C-model van het Centraal Planbureau.

In tabel 2 breiden wij de vergelijking uit met het uiterst naïeve model dat zegt: „Dat groeivoet van dit jaar is gelijk aan de groeivoet van vorig jaar”, met het model van Bemer en Van Miltenburg 7) en met het Naïef-Monetair model 8). Bemer en Van Miltenburg onderzochten de gevolgen van een drastisch vereenvoudigen van het 69-C-model, de makers van het Naïef-Monetair model gingen daarin nog verder en voerden bovendien de vertraagde groeivoet van de geldhoeveelheid in als belangrijkste verklarende variabele van de consumptieprijsstijging.

Het Naïef-Monetair Model, dat geenszins was bedoeld om iets van de structuur van de Nederlandse economie te laten zien, maar uitsluitend beoogde aan te tonen dat simplificatie van de vergelijkingen van het 69-C-model en de introductie van enige monetaire elementen tot verbetering zou leiden 9), blijkt nog steeds bijna alle variabelen beter te voorspellen. Daaruit volgt hoezeer het opnemen van de gepredetermineerden die het Naïef-Monetair model gebruikt (in de eerste plaats de vertraagde groeivoet van de geldhoeveelheid) bijdraagt tot de verklaringsgraad. Het Grecon-model komt uit de vergelijking met het Naïef-Monetair model en de gesimplificeerde 69-C versie van Bemer en Van Miltenburg niet sterk naar voren. De makers van het Grecon-model voorspellen, vergeleken met Bemer en Van Miltenburg, alleen de reële consumptie en de mutatie in het werkloosheidspercentage beter. Wanneer we het Grecon-model tegenover het NM-model stellen, zien we dat het Grecon-model alleen voor de voorraadvorming en de werkgelegenheid iets betere voorspellingen geeft.

De makers van het Grecon-model zouden kunnen claimen dat het model niet primair is bedoeld om ex-post goed te voorspellen, maar dat de kracht van het model ligt in het simuleren van alternatieve, economisch-politieke scenario's. Naar onze mening maakt onvoldoende voorspelkracht het model waardeloos voor zulke simulaties. In de eerste plaats omdat instrumenten van te voeren politiek, zoals bijvoorbeeld fiscale en monetaire politiek, niet in het model expliciet zijn gemaakt. Wel is in het Grecon-model een toename van de totale, exogeen gestelde overheidsbestedingen te analyseren. Zo'n toename leidt echter tot consumptieprijs- en investeringsprijsdalingen die wij, zoals hiervoor geschreven, onrealistisch achten.

In de tweede plaats omdat de noodzaak voor een bepaalde politiek dient te worden afgeleid uit de voorspelling dat een ongewijzigd beleid tot ongewenste waarden van de doelvariabelen zal leiden. Een betrouwbare, onvoorwaardelijke voorspelling is dus vereist voordat we kunnen toekomen aan simulaties van eventuele beleidswijzigingen. Het gaat daarbij om „echte”, ex-ante voorspellingen en het is niet waarschijnlijk dat een model dat al zoveel moeite heeft bij het verklaren van het heden, wel in staat zou zijn de toekomst met enige nauwkeurigheid te voorspellen.

In de derde plaats is het Grecon-model door de slechte voorspelkracht niet geschikt voor het doorrekenen van de effecten van economisch-politieke alternatieven omdat voorspellen nu eenmaal gemakkelijker is dan simuleren. Voor een voorspelling ex-post is namelijk alleen kennis van de correlaties tussen de variabelen vereist, terwijl een simulatie veronderstelt dat we inzicht hebben in de causale verbanden tussen de economische grootheden. Wanneer het Grecon-model de relatief gemakkelijke taak niet aankan, hoe kan men dan aan simulatieberekeningen vertrouwen schenken?

De overige jaren van de schattingsperiode

Kooyman c.s. hebben in hun studie voor de tien variabelen

Tabel 2. Ongelijkheidscoëfficiënten 1962-1971

	69-C model	Grecon 77-B	$\hat{y}=\hat{y}_{-1}$	Bemer en Van Miltenburg	Naïef-Monetair
Reële consumptie	0,41	0,29	0,33	0,37	0,28
Consumptieprijs	0,52	0,51	0,47	0,35	0,23
Mutatie werkloosheids % ..	2,69	1,08	1,32	1,14	1,00
Reële investeringen	1,42	1,02	1,15	0,81	0,70
Investeringsprijs	0,28	0,32	0,51	0,26	0,22
Voorraadvorming	1,14	0,81	1,49	0,56	1,00
Reële import	0,45	0,43	0,52	0,27	0,31
Werkgelegenheid	0,86	0,46	0,56	0,42	0,52
Loonvoet	0,23	0,24	0,27	0,22	0,21
Reële afzet bedrijven	0,18	0,38	0,34	0,18	0,13

(Per variabele is de laagste ongelijkheidscoëfficiënt vet gedrukt).

Tabel 3. Ongelijkheidscoëfficiënten 1962-1971, 1952-1975 a)

	1962-1971 (FIML)	1952-1975 (FIML)
Reële consumptie	0,31	0,40
Consumptieprijs	0,44	0,50
Mutatie werkloosheids % ..	0,50	0,65
Reële investeringen	0,77	0,72
Investeringsprijs	0,31	0,34
Voorraadvorming	0,43	0,49
Reële import	0,31	0,47
Werkgelegenheid	0,40	0,44
Loonvoet	0,25	0,22
Reële afzet bedrijven	0,36	0,40
Overall	0,43	0,48

a) Om de ongelijkheidscoëfficiënten onderling vergelijkbaar te maken, hebben wij alle voorspelfouten genormeerd met de middelbare waarde van de desbetreffende variabele over de periode 1952-1975.

over de jaren 1962-1971 ongelijkheidscoëfficiënten uitgerekend. Hoewel met behulp van het voorhanden cijfermateriaal voor de hele schattingsperiode 1952-1975 ongelijkheidscoëfficiënten hadden kunnen worden uitgerekend, zijn deze resultaten niet vermeld. Wij hebben onderzocht of de zeer matige resultaten over de subperiode 1962-1971 wellicht een vertekend beeld geven van de voorspelkwaliteit van het Grecon-model over de hele schattingsperiode. Daartoe hebben wij in tabel 3, naast de ongelijkheidscoëfficiënten over de subperiode, die over de periode 1952-1975 vermeld. De resultaten zijn bepaald aan de hand van onze FIML-schatting van het model 77-B.

De resultaten geven aan dat acht van de tien variabelen over de subperiode 1962-1971 beter voorspeld worden. De overall ongelijkheidscoëfficiënten, die een maatstaf zijn voor de voorspelfouten van alle variabelen over alle jaren van de bijbehorende periode, impliceren dat de voorspelfouten in de subperiode iets minder onbevredigend zijn dan die uit de hele periode. Wij concluderen derhalve dat de zeer matige voorspellingen van het Grecon-model 77-B over de jaren 1962-1971 een juiste indicatie geven van de voorspelkwaliteit van dit model. De voorspelkracht van het Grecon-model over de hele periode 1952-1975 is zelfs nog iets minder.

De voorspellingen voor 1977

Bij de „bijgestelde” prognoses van het Planbureau is, zoals wij aan het begin reeds opmerkten, niet te scheiden wat het

7) R. Bemer en A. J. M. van Miltenburg, *Enkele experimenten met het jaarmodel 1969*, onderzoekverslag no. 1. Vakgroep Economie, Technische Hogeschool Delft, augustus 1974.

8) E.J. Bomhoff en J. Ooms, Een Naïef-Monetair model voor Nederland, *ESB*, 23 juni 1976.

9) Het is nimmer de bedoeling geweest met het Naïef-Monetair model ex-ante voorspellingen te gaan doen. Het model is in 1976 in een paar weken opgezet en beoogde niets meer dan het hierboven vermelde. Een ander onderzoekproject van onze vakgroep impliceert wel dat in mei 1977 de consumptieprijsstijging voor 1977 zal worden voorspeld (zie *ESB*, 18 mei 1977).

model voorspelt en hoe dat wordt gecorrigeerd. Wij hebben nagegaan of Kooyman c.s., niettegenstaande hun openbare afkeer tegen „subjectieve elementen” bij de voorspellingen, de verleiding hebben kunnen weerstaan zich van een dergelijke, onduidelijke handelwijze te onthouden. Daarvoor hebben wij tabel 4 opgesteld.

Tabel 4. De ex-ante voorspellingen voor 1977

	CEP 1977	Grecon 77-B	Verskil	RMSE (FIML)
Reële consumptie	3,5	2 (3)	1,5 (0,5)	2,2
Consumptieprij	6,5	8 (5)	-1,5 (1,5)	2,7
Mutatie werkloosheids %	-0,3	0,8 (0,5)	-1,1 (-0,8)	0,5
Reële investeringen	8	-1 (2)	9 (6)	7,7
Investeringsprijs	7	7 (6)	0 (1)	1,9
Voorraadvorming	0	0,1 (-0,4)	-0,1 (0,4)	0,8
Reële import	6	4 (3)	2 (3)	5,5
Werkgelegenheid	0,5	0 (0)	0,5 (0,5)	0,9
Loonvoet	7,5	14 (10)	-6,5 (-2,5)	2,3
Reële afzet bedrijven	4,5	3 (3)	1,5 (1,5)	2,8

Tussen haakjes staan de waarden die uit het Grecon-model 77-B volgen wanneer er een correctie voor de loonvoet tot 10% plaatsvindt. De vette cijfers zijn de door Kooyman c.s. gepubliceerde voorspellingen.

Wanneer we de voorspellingen voor 1977 vergelijken met die uit het CEP, dan blijkt dat het verschil tussen de „Groningse” prognose en die van het CPB steeds kleiner te zijn dan de betreffende „root mean square error” (RMSE), behalve voor de mutatie werkloosheidspercentage, de reële investeringen en de loonvoet.

In de door Kooyman c.s. gepubliceerde voorspellingen voor 1977 is, zoals de tweede kolom van tabel 4 ons leert, de gecorrigeerde loonvoet slechts gedeeltelijk verwerkt. Dit betekent dat alle gedane prognoses niet enkel door de vergelijkingen van het model werden bepaald. Zo is voor de correctie op de loonsom, uit hoofde van de dit jaar te maken loonafspraken, in het model geen plaats ingeruimd. De toegepaste correctie, van 14% naar 10%, is bovendien alleen in de prognose van de loonvoet verwerkt. De implicaties van deze correctie achteraf heeft men verzuimd door te berekenen. Met andere woorden, de voorspellingen van Kooyman c.s. hadden óf geheel voor de correctie in de loonvoet moeten worden bijgesteld óf deze correcties hadden geheel achterwege moeten blijven.

Het Grecon-model 77-B versus het Grecon-model 77-A

Enig inzicht in de ex-ante voorspelkracht van het oorspronkelijke Grecon-model (77-A) zou nuttig zijn en daarom is het jammer dat Kooyman c.s. met behulp van dit model geen prognoses voor 1974-1976 presenteren. Als verontschuldiging voeren ze aan dat veel variabelen in 1974 en 1975 grote veranderingen ondergingen en dat deze jaren dermate sterk afwijken van de jaren uit de schattingsperiode (1952-1973) dat redelijkerwijs geen goede voorspellingen kunnen worden verwacht.

Waarom zouden echter de empirische modellen van de economie ophouden te gelden wanneer de variantie in de verschillende reeksen groter wordt? Men mag onzes inziens alleen aanvoeren dat kleine veranderingen in de vertragsstructuren van het model in dat geval tot grote verschillen in de uitkomsten kunnen leiden. Wanneer bijvoorbeeld de grote importprijsstijging van 1974 niet bij de investeringen volgens de gespecificeerde vertraging van een half jaar doorwerkt, maar dit voor het grootste deel in 1975 gebeurt, zal dat de uitkomsten voor die jaren sterk beïnvloeden. Uit modelvoorspellingen voor die twee jaren zou kunnen blijken of de residuen voor de jaren 1974 en 1975 elkaar compenseren. In dat geval zouden grote, afzonderlijke fouten niet zo ernstig zijn.

In de moderne theorie van de rationele verwachtingen kan een plotselinge, grote verandering in een variabele nog op een

andere wijze tot slechte voorspellingen leiden. De in het verleden gevonden verhouding tussen verwachte en onverwachte delen van de mutatie hoeft niet meer op te gaan bij een grote, niet geanticipeerde verandering. Dit argument geldt echter niet voor het Grecon-model omdat daar geen onderscheid wordt gemaakt tussen het verwachte en onverwachte deel van de verandering in een variabele.

In plaats van het model theoretisch meer te onderbouwen, hebben de Groningse econometristen de jaren 1974 en 1975 aan de schattingsperiode toegevoegd en het model, vrijwel ongewijzigd, met de methode der kleinste kwadraten in twee ronden opnieuw geschat. Met name in de relaties die in het Grecon-model 77-A prijstheoretisch niet correct zijn gespecificeerd, zoals de consumptieprij- en investeringsprijzvergelijking, wijzigen een groot aantal coëfficiënten en bijbehorende t-waarden.

Het is merkwaardig dat, hoewel Kooyman c.s. in hun *ESB*-artikel over de jaren 1974 en 1975 schrijven, dat deze jaren dermate sterk van de jaren van de schattingsperiode afwijken dat redelijkerwijs geen goede voorspellingen kunnen worden verwacht en vermenging van schattings- en (ex-ante) voorspelperiode van de hand wordt gewezen, zij in het model 77-B deze twee jaren zonder meer aan de schattingsperiode toevoegen en het 77-A-model in praktisch ongewijzigde vorm overschatten. Indien, zoals de makers van het Grecon-model indiceren, er eind 1973 van een structuurbreuk sprake zou zijn, dan hadden wij, mede gezien eerdere studies dienaangaand¹⁰⁾, een zorgvuldige analyse naar zo'n vermeende structuurbreuk meer op haar plaats gevonden. Vooralsnog zijn wij echter van mening dat met name verkeerde specificaties van de vergelijkingen de wijzigingen in de coëfficiënten veroorzaken.

Conclusies

De makers van het Grecon-model hebben terecht geprobeerd een klein, analytisch nog te overzien model te construeren. Hun voorbeeld is het 69-C-model van het Centraal Planbureau geweest. Dat model werd geschat over de periode tot 1966 en bestrijkt dus niet de recente inflatiegolf. Terwijl het CPB bij de herschatting nu expliciet rekening houdt met homogeniteitseisen, presenteren Kooyman c.s. nog een model dat volstrekt niet in staat is om de sterke prijsstijgingen te verklaren.

Ook op andere punten loopt hun model achter bij de theoretische ontwikkeling. In geen van de vergelijkingen zijn relatieve prijzen opgenomen. Verwachtingen worden niet expliciet genoemd en de economische subjecten leiden aan geldillussie. De gehele monetaire sector blijft buiten beschouwing. Daaruit volgt weer dat het tekort van de overheid niet kan worden opgenomen zodat simulaties van fiscale politiek geen waarde zullen hebben.

Het Grecon-model is echter niet alleen theoretisch zwak onderbouwd. De ex-post voorspellingen blijken zeer onnauwkeurig te zijn. In de voorspellingen voor 1977 hebben de Groningse econometristen noodzakelijke herberekeningen achterwege gelaten. Evenals het CPB hebben Kooyman c.s. niet nader genoemde subjectieve elementen een rol laten spelen.

Er zal aan het Grecon-model veel moeten worden gewijzigd voordat het bruikbaar is voor het voorspellen en analyseren van de Nederlandse economie. Om met Cramèr te spreken die reeds in 1963 stelde: „Any theory that does not fit the facts must be modified”¹¹⁾.

Eduard Bomhoff
Jan Ooms

¹⁰⁾ Zie bijv. M.A. Kooyman, *Dummy variables in econometrics*, Tilburg University Press, 1976, blz. 165 e.v.

¹¹⁾ H. Cramèr, *Mathematical methods of statistics*, Princeton, 1963, blz. 147.

NASCHRIFT

Bomhoff en Ooms vragen zich in het begin van hun artikel af, of „de slechte voorspellingen niet als definitieve veroordeling op hun model” kunnen worden beschouwd. In het onderstaande zullen we aantonen, dat Bomhoff en Ooms gezien de inhoud van hun geschrift blijkbaar niet tot oordelen, laat staan veroordelen in staat zijn. Gezien de vele onjuistheden, die ze debiteren moet het een vrij lang naschrift worden.

1. Een van de „sterke troeven”, die Bomhoff en Ooms te voorschijn halen, betreft het gebruik maken van de „Full Information Maximum Likelihood (FIML) methode. Volgens de auteurs verdient toepassing van deze methode de voorkeur, omdat zwakke plekken in een model dan duidelijk naar voren zouden komen.

In tegenstelling tot Bomhoff en Ooms wijzen de meeste econometristen het gebruik van FIML juist af bij modellen, die mogelijke specificatiefouten bevatten. Summers toont in „A capital intensive approach to the small sample properties of various simultaneous equation estimators, *Econometrica*, vol. 33, blz. 1-41, 1965” juist aan, dat door het ten onrechte weglaten van een variabele de FIML-schattingen grotere fouten vertonen (meer dan bijv. de kleinste-kwadratenmethode in twee ronden), en dat daarom deze methode juist *niet* moet worden gebruikt in dit soort situaties. Iets, wat op zich zelf ook vrij logisch is: specificatiefouten zijn moeilijk te vermijden en je moet dan ook een methode kiezen, die hier minder gevoelig voor is. Johnston stelt dan ook terecht in *Econometric Methods*, second edition, McGraw-Hill, Tokyo, 1972, dat de FIML-methode de minst gebruikte van alle simultane schattingsmethode is.

In ons model vormt de investeringsvergelijking de zwakste schakel; zowel de auteurs als wij zelf hebben dit onderstreept. FIML-schattingen van de coëfficiënten in deze vergelijking laten ook de grootste verschillen met de schattingen van de kleinste-kwadratenmethode in 2 ronden zien. Indien men nu toch de FIML-schattingmethode toepast, tast men willens en wetens de kwaliteit van de schattingen van *alle* coëfficiënten in alle andere gedragsvergelijkingen aan. Om op grond van de met deze methode verkregen resultaten het model toch te beoordelen, zegt meer over de kwaliteit van de beoordelaars dan over die van het model. Wel geven we graag toe (maar dat was al gebeurd), dat de investeringsvergelijking verbetering behoeft en dat de introductie van de variabele „industriële productie” i.p.v. de „afzet bedrijven” een mogelijk alternatief is.

2. We willen hier twee voorbeelden noemen, die typerend zijn voor de onnauwkeurigheid, waarmee de auteurs te werk zijn gegaan. Ze schrijven, dat de door ons gebruikte variabele CAGV niet in het CPB-model 69-C voorkomt; bij aandachtige lezing blijkt, dat dit (in de oude CPB-notatie) de variabele x is. (We willen hier graag meteen even reageren op de opmerking van Hoffman in één der vorige nummers van *ESB*, dat de verschillende notaties verwarrend werken en dat standaardisatie wenselijk is; we hadden dit juist als uitgangspunt gekozen en daarom ons model geschreven in de nieuwste CPB-schrijfwijze).

In hun artikel merken Bomhoff en Ooms op: „Welke theorie we achter de gevonden relatie tussen de mutatie in de werkgelegenheid en de investeringen moeten denken, is niet duidelijk en wordt door de auteurs niet uiteengezet”. Wel, Bomhoff en Ooms verwijzen naar een publikatie van R. Bemer en A. J. M. van Miltenburg (voetnoot 7). Als ze deze hebben gelezen, zijn ze op blz. 7 de volgende zin tegengekomen: „Met het toenemen van de werkloosheid nemen de investeringen af. Omgekeerd zal bij een krappe arbeidsmarkt de prikkel op ondernemers tot het doen van investeringen groot zijn”. Bemer en Van Miltenburg ontlenen hun opmerking weer aan de

theoretische rechtvaardiging van de vergelijkingen van het CPB-model, zoals die o.a. te vinden is in *The short-term model of the Central Planning Bureau and its forecasting performance (1953-1963)*, in: *United Nations, Macro-economic models for planning and policy-making*, Genève, 1967.

3. Bomhoff en Ooms suggereren, dat wij een aantal variabelen, waaronder de export, zonder meer exogeen hebben genomen. Op het symposium (waar de auteurs ook aanwezig waren) is echter duidelijk gesteld, dat uit onze berekeningen bleek, dat de belangrijkste verklarenden van de uitvoer exogeen zijn, die samenhangen met de wereldhandel. Bij het streven naar een eenvoudig model verdient dan ook het exogeen stellen van de uitvoer de voorkeur. Dat de export zich gemakkelijker laat verklaren, laten we graag voor rekening van Bomhoff en Ooms; Korteweg en Bomhoff laten in hun model van de Nederlandse economie (in *ESB* van 18 mei jl.) deze „gemakkelijke” verklaring in elk geval achterwege en het CPB zag zich genoodzaakt haar prognose van de uitvoer in 1977 in nog geen half jaar van 8,5% naar 6% (*MEV 1977* en *CEP 1977*) bij te stellen.

4. De Rotterdamse auteurs zijn wel gauw tevreden, als ze een enkelvoudige correlatiecoëfficiënt van 0,43 hoog noemen (men had in dit verband bovendien naar de *partiële* correlatiecoëfficiënt moeten kijken); verder hadden we het aardig gevonden, als ze hun vermoeden, „dat zelfs de eenvoudigste variant van een permanent-inkomen-theorie van de consumptie een betere verklaring zou geven”, kwantitatief hadden ondersteund. De Grecon-auteurs hebben Bomhoff ten slotte het betreffende cijfermateriaal geleverd, zodat ook hij berekeningen kon gaan maken. Dit soort beweringen, zonder kwantitatieve onderbouw wijzen op een enigszins blinde voorkeur voor bepaalde theorieën.

5. Bomhoff en Ooms hechten sterk aan de „theoretisch voorgeschreven homogeniteitsvoorwaarden”. Dat is hun goed recht. Econometristen staan in het algemeen nogal wantrouwend tegenover het zonder meer opleggen van dit soort restricties op vergelijkingen en modellen vanuit één bepaalde theoretische school. Als zulke restricties de kwantitatieve toetsing doorstaan, prima. Indien niet, jammer. Het verzamelde cijfermateriaal laat dan niet toe, dat dit soort restricties worden opgelegd en zulke eisen doen in dit geval voorbarig aan. Wiskundige economen kunnen dit soort voorwaarden niet zonder meer opleggen, maar ja, monetaire economen. . . .

6. De auteurs beweren, dat in ons model een toename van de uitvoer en een vergroting van de totale overheidsbestedingen leiden tot consumptieprijsdaling. Theoretisch valt hier o.i. vrij weinig over te zeggen; afhankelijk van de stand van de conjunctuur, de mate van overcapaciteit van het bedrijfsleven en dergelijke factoren kunnen afzetprijks zowel een positieve als een negatieve invloed op de consumptieprijsontwikkeling hebben. Een grotere afzet hoeft niet altijd op korte termijn tot een stijging van het consumptieprijspeil te leiden. Zowel bij een één- als een meer-periodenanalyse zal men bovendien het simultane karakter van het model in de beschouwingen moeten betrekken, iets wat Bomhoff en Ooms niet is opgevallen. Anders hadden ze ongetwijfeld gezien, dat in de herleide vorm van het model het verband tussen de vertraagde afzet en het consumptieprijspeil positief is (regressiecoëfficiënt 0,65 met een standaarddeviatie van 0,21) en dit zal hun theoretisch geweten ongetwijfeld geruststellen. Een voorbeeld van de frappante bewegingen, waartoe macro-economische variabelen in staat zijn bij een *dynamische* beschouwing kunnen de auteurs vinden in H. Theil, J. C. G. Boot en T. Kloek, *Voorspellen en beslissen*, Het Spectrum, 1967.

7. Bomhoff en Ooms komen bij het beoordelen van de consumptieprijsvergelijking tot de uitspraak, dat wij

er niet in zijn geslaagd voor de werkelijke consumptieprijsstijging nauwkeurige schattingen te maken. Op zich genomen is dit juist. Dat zo iets ook geen eenvoudige zaak is blijkt wel uit het feit, dat Bomhoff en Ooms voor het CPB tot eenzelfde gemiddelde voorspelfout komen, nl. ongeveer 2,7%. Ideaal is natuurlijk 0%. Even vlamde bij ons hoop op, dat Bomhoff en Ooms dit ideaal hadden bereikt; bij de presentatie van hun Naïef-Monetair model melden ze, dat de voorspelkracht van hun consumptieprijsvergelijking meer dan twee keer zo goed was als die van het CPB (*ESB*, 23 juni 1976, blz. 588) en die van vele andere economische variabelen vaak nog beter. Wie schetst dan ook onze teleurstelling, dat de auteurs opmerken, dat het nooit in de bedoeling heeft gelegen echte voorspellingen met dit model te gaan maken, ondanks de beweerde geweldige voorspelkracht van dit saillante model. In plaats daarvan zijn onlangs door Korteweg en Bomhoff met behulp van 2 herleide-vormvergelijkingen voorspellingen van alleen de consumptieprijs en de produktiestijging gedaan. Het moet ons van het hart, dat slechts 2 herleide-vormvergelijkingen een wat erg schrielle afbeelding vormen van de werking van de Nederlandse economie.

8. Ten aanzien van het feit, dat een naïeve voorspeller soms dezelfde of een iets betere voorspelkracht oplevert dan een model-voorspeller dient het volgende te worden opgemerkt. Dit soort van verschijnselen komt in vrijwel elk model voor; bij de publikatie van het Grecon-model wezen we er reeds op, dat zowel in het CPB- als in het Grecon-model een paar variabelen voorkomen, die met een naïeve methode even goed kunnen worden voorspeld als met een economische methode. Daartegenover staan dan de andere variabelen, waarvan de voorspellingen bij gebruik van een meer geavanceerde methode aanzienlijk beter zijn.

9. Ter geruststelling van de auteurs kunnen we opmerken, dat er inderdaad „diagnostische checks” op autocorrelatie hebben plaatsgevonden. Zo zijn bijv. Durbin-Watson toetsgrootheden berekend, die niet wezen op de aanwezigheid van autocorrelatie. Trouwens, ook de autocorrelatiecoëfficiënten, die Bomhoff en Ooms noemen kunnen ons niet aan het schrikken maken, aangezien de getalswaarden te laag zijn om tot autocorrelatie te kunnen concluderen.

10. De auteurs beweren: „Een succesvollere loonvoetvergelijking zou mogelijk zijn, wanneer, zoals in de monetair geïnspireerde aanpak, de prijsstijging niet van de loonstijging afhangt, maar van de vertraagde groei van de geldhoeveelheid”. Ook hier weer: geloof, hoop en liefde. Tot onze spijt konden we in het eerder aangehaalde *ESB*-nummer, waarin deze monetaire aanpak werd gepresenteerd, de bijbehorende loonvoetvergelijking niet ontdekken.

11. Het is in de econometrie een bekend verschijnsel, dat definitievergelijkingen getalsmatig niet exact kloppen als gevolg van noodzakelijke linearisaties. Zo is in het CPB-model bijv. $C = c + p_c$ niet exact juist en hebben zowel het CPB als de Grecon-groep fouten in de definitievergelijkingen, zoals t.a.v. de variabele „afzet bedrijven”. Dit is echter onvermijdelijk, doordat linearisaties nu eenmaal slechts bij benadering gelden. Het vormt bovendien bij de kleinste-kwadratenmethode in twee ronden geen bezwaar, omdat zulke vergelijkingen niet behoeven te worden geschat. De conclusie van Bomhoff en Ooms, dat de gevolgde benadering leidt tot extra fouten in de gedragsvergelijkingen is dus onjuist. Hun bewering dat zo'n Keynesiaanse *dis-aggregatie* (?) uitkomsten oplevert, die in strijd zijn met de prijstheorie (?) is dan ook een losse flodder.

12. Bij het lezen van de opmerkingen over de voorspelkracht van het Naïef-Monetair model kan men niet anders dan verbaasd zijn over de lage uitkomsten van de ongelijkheidscoëfficiënten, die hiermee een sterke voorspelkracht suggereren. Wij hebben met ons (van het CBS afkomstig) cijfermateriaal een aantal specificaties van het N-M model

geschat en vonden vrijwel geen significante regressiecoëfficiënten, verkeerde tekens en abominabel lage multiële correlatiecoëfficiënten (voor de consumptieprijsvergelijking 0,54; de consumptievergelijking 0,51; de investeringsvergelijking 0,38; de werkgelegenheidsvergelijking 0,68). Na deze berekeningen verdween onze verbazing. We durven rustig te stellen dat zoiets sinds de wijking der Rode Zee niet meer is opgetreden. We kunnen de opmerkingen van de auteurs, dat het N-M model nog steeds beter voorspelt en dat de vertraagde groeivoet van de geldhoeveelheid bijdraagt tot de verklaringsgraad dan ook rustig voor kennisgeving aannemen.

13. In tabel 3 vergelijken Bomhoff en Ooms de ongelijkheidscoëfficiënten van het Grecon-model (geschat met de FIML-methode; zie ook punt 1 van dit naschrift) voor de periode 1962-1971 met die van de periode 1952-1975. Dat deze over de gehele steekproefperiode genomen iets hoger uitvallen verbaast ons niet; reeds bij de publikatie van ons model merkten we op, dat voor de jaren 1974 en 1975 door de oliecrisis en de daarop volgende recessie redelijkerwijs geen goede voorspellingen kunnen worden verwacht. De reden, die we verder aanvoerden om alleen voor de genoemde subperiode 1962-1971 ongelijkheidscoëfficiënten te berekenen, was, dat alleen voor deze periode ongelijkheidscoëfficiënten van het CPB-model 69-C bekend waren en het enige doel, dat we hadden was een globale indruk te krijgen van de voorspelkracht van deze twee modellen t.o.v. elkaar. Men leze het artikel er nog maar eens op na.

14. Een van de meningsverschillen tussen Bomhoff en Ooms en ons betreft de toegepaste correctie op de loonvoet. Er geldt, dat de voorspelde waarden van de endogenen (waaronder de loonvoet) bepaald worden door de herleide-vormcoëfficiënten van het model en de waarden der gepredetermineerden. Aangezien de andere herleide-vormparameters en de gepredetermineerden dezelfde getalswaarden behouden bij de door ons toegepaste correctie, blijven uiteraard alle andere prognoses onveranderd. Dat zou pas veranderen, als de *structuurcoëfficiënt* tussen loonvoet en vertraagde arbeidsproductiviteit, die nu 0,82 bedraagt een andere waarde zou krijgen, maar noch voor het verleden noch voor de toekomst is zo'n definitieve verandering aannemelijk te maken. De toegepaste correctie dient dus o.i. te worden uitgevoerd op de herleide vorm van het structuurmodel en daardoor verandert alleen de prognose van de loonvoet. De verdachtmakingen, die de auteurs bij dit punt maken laten we verder maar buiten beschouwing.

15. Bomhoff en Ooms vergissen zich als ze menen, dat door de jaren 1974 en 1975 alleen de variantie in de verschillende reeksen groter wordt. Het gaat er om, dat een economisch model, dat geschat is met cijfermateriaal, waarin niet dergelijke uitschieters voorkomen (bijv. een stijging van de importprijs in 1974 met 34,2% tegen gemiddeld 0,3% met een standaarddeviatie van 3,7% in de schattingsperiode) ten enen male niet in staat zal zijn om een voorspelperiode, waarin ze wel voorkomen, goed te voorspellen. Ze hebben gelijk als ze stellen, dat dergelijke structuurbreuken dan op een adequate wijze, bijv. met dummy-variabelen, moeten worden behandeld. Er is door ons op het symposium ook gesteld, dat dat nodig is; alleen zullen we dan wel eerst een aantal jaren verder moeten zijn om over voldoende waarnemingen te kunnen beschikken. Voorlopig moeten we ons, theoretisch niet geheel bevredigend, beperken tot een herschatting van het model met een schattingsperiode, die deze jaren nu wel omvat.

16. De auteurs menen, dat „met name verkeerde specificaties van de vergelijkingen de wijzigingen van de coëfficiënten veroorzaken”, die optreden bij de twee verschillende schattingsperiodes. Als ze op de hoogte waren van de simulatiestudies, die zijn gedaan op het onderhavige terrein hadden ze geweten, dat zelfs bij een *vaststaande* specificatie het toevoegen van bijv. data of het kiezen van andere schattingsmethoden de geschatte structuurcoëfficiënten in een model aanzienlijk kunnen veranderen.

Conclusies

● In het artikel van Bomhoff en Ooms blijkt op diverse punten zonneklaar, dat ze volstrekt onvoldoende inzicht hebben in de econometrische schattingsproblematiek. Hun redeneringen zijn meestal foutief, onvolledig of gebaseerd op verwachtingen i.p.v. onderzoek. Hun onwrikbare geloof in de uitgangspunten van één der bestaande economische theorieën is wetenschappelijk gezien stuitend. Wat hun artikel betreft willen we besluiten met een citaat van één der auteurs (*ESB*, 6/13 april 1977, blz. 337): „Het moet ons van het hart, dat we zelden zoveel onzin bij elkaar hebben zien staan”.

● Nergens wordt beweerd (ook door Bomhoff en Ooms niet), dat het Grecon-model slechter voorspelt dan het CPB-model. Aangezien het Naief-Monetair model volgens de auteurs niet geschikt is om ex ante voorspellingen te leveren en het model van Korteweg en Bomhoff alleen de consumptieprijs en produktieveranderingen voorspelt, zal een definitief oordeel in de toekomst alleen over het CPB- en het Grecon-model kunnen worden uitgesproken.

● Als bezwaar tegen het Grecon-model wordt aangevoerd,

dat de monetaire sector buiten beschouwing blijft, evenals bepaalde fiscale overheidsinstrumenten. Wij betwijfelen, of dit terecht een bezwaar is. Niet alleen zou het cijfermateriaal moeten bevestigen, dat deze variabelen inderdaad een duidelijk waarneembare invloed hebben op de macro-economische ontwikkeling (en dat bleek niet, spijtig genoeg voor onze monetaire economen), maar ook de feitelijke gang van zaken lijkt ons in het gelijk te stellen. Ondanks de monetaire en fiscaal-politieke ingrepen kan iedereen waarnemen, dat de doeleinden van de economische politiek niet worden bereikt. Ook het CPB betwijfelt, of de gestelde doeleinden wel ooit zullen worden bereikt en we kunnen ons afvragen (wat Hartog deed op het Groningse symposium), of misschien *kwalitatieve* economische politiek en hervormingen (in de betekenis, die Tinbergen eraan gaf) pas meer dan marginale besturing mogelijk maken tegenover de *kwantitatieve* maatregelen, waar men nu nog steeds zijn heil in zoekt.

B. Bos
R. H. Ketellapper
M. A. Kooyman
W. Voorhoeve

Vacatures

Met ingang van deze week publiceert *ESB* een rubriek over in *ESB* geplaatste vacatures. Iedere week zal een kort overzicht worden gegeven van de vacatures die in de daaraan voorafgaande drie weken in *ESB* zijn gepubliceerd. Op deze wijze hoopt de redactie degenen die een andere of nieuwe werkkring zoeken enigszins behulpzaam te kunnen zijn.

Functie:	Bij:	Blz.:
<i>ESB van 8 juni</i>		
(Plaatsvervangende) leden	Algemene Rekenkamer	II
Docent(e) bedrijfs-economie	Rijksuniversiteit Groningen	II
Wetenschappelijk medewerker (macro-economie)	Vrije Universiteit Amsterdam	536
Academici	AMRO-Bank	542
Wetenschappelijk (hoofd)medewerk(st)ers (bedrijfs-economie)	Katholieke Hogeschool Tilburg	557/559
Actuariel medewerker	Hoogovens	558
Directeur methoden en ontwikkeling	CBS	560
Beleidsmedewerker wetenschapsplanning	Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen	560
Hoofdambtenaar (Kinderbescherming)	Ministerie van Justitie	560
Beleidsmedewerker (Financieel Economische Aangelegenheden)	Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne	III
Beleidsmedewerker	Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	III
Medewerker (Mededinging en Fusies)	Ministerie van Economische Zaken	III
Hoofd afdeling bedrijfs-economische zaken	Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Maastricht	IV

Functie:	Bij:	Blz.:
Medewerker (Internationale Mededingingszaken en Fusies)	Ministerie van Economische Zaken	IV
<i>ESB van 15 juni</i>		
Econoom (Algemene en Juridische Zaken)	Provincie Gelderland	566
Hoofd bedrijfs-economische Zaken	Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 's-Gravenhage	584
Adjunct-consulent	Ministerie van Sociale Zaken	584
Chef onderafdeling groothandel	CBS	III
Econoom voor research op breed terrein (Financiële Zaken)	Philips	III
Sociaal-economisch medewerker(ster)	Stichting Twents Economisch Ontwikkelingsbureau	IV
<i>ESB van 22 juni</i>		
Medewerkers(sters) (Projectonderzoek-ontwikkelingsbanken-projectbeheer)	FMO	II
Bedrijfs-economische medewerker	VEGIN	609
Register accountant	Stevin Groep NV	610
Ervaren economisch onderzoeker	Gemeente Rotterdam	611
Economen en juristen	Ministerie van Financiën	612
Hoofd afdeling t.b.v. Directie Bijstandszaken	Ministerie van CRM	612
Beleidsmedewerker	Ministerie van Verkeer en Waterstaat	612
Stafmedewerker (Externe Betrekkingen)	Ministerie van Economische Zaken	III
Hoofd afdeling Planning	Ministerie van Verkeer en Waterstaat	III
Academici	Centraal Bureau voor de Statistiek	III
Statistisch medewerker	Sociale Verzekeringsraad	IV

Op weg naar arbeiderszelfbestuur

A. F. VAN ZWEEDEN

De visieprogramma's van de twee grootste vakcentrales, NVV en NKV die thans in federatief verband samenwerken, naderen hun voltooiing. Het NKV heeft zijn visie op de maatschappij onlangs definitief vastgesteld, het NVV zal in het najaar de laatste hand leggen aan zijn programma. Daarna zullen beide programma's moeten worden geïntegreerd in een beleidsprogramma van de FNV.

De wegen van NVV en NKV zullen samenlopen. De voorzitter van het NKV, Spit, ziet al een volledige fusie van de twee vakcentrales voor zich. Toch is de eenstemmigheid over de weg naar een maatschappij waarin de klassentegenstellingen zullen zijn opgeheven door democratisering van de zeggenschapsverhoudingen in de bedrijven minder groot dan zij lijkt. Over het einddoel bestaat overeenstemming, maar over de strategie om dat doel te bereiken zijn er nog steeds meningsverschillen, zowel binnen het NVV als binnen het NKV.

Zowel het visieprogramma van het NKV als de ontwerp-resolutie van het NVV vertoont, mede als gevolg van die interne meningsverschillen, op enkele essentiële punten een zekere tweeslachtigheid. Het verschil van mening geldt de rol die de ondernemingsraad zal moeten vervullen bij verdere democratisering van de ondernemingen. De twee Industriebonden wijzen de gedachte van de hand dat de ondernemingsraad een grotere invloed zou moeten krijgen op ondernemingsbeslissingen en leden van de raden van commissarissen zou moeten benoemen.

Op de hoofdbesturenvergadering van het NKV stemde de Industriebond als enige tegen goedkeuring van de paragraaf over bedrijfsdemocratisering. Piet Zijm, bestuurder van de Industriebond, sprak duidelijk uit dat de centrale een andere visie op de strategie heeft dan de bond. De goedkeuring van ondernemingsbesluiten zal de ondernemingsraad met een schijnverantwoordelijkheid belasten en deze zelfs medeplichtig maken met kapitalistische besluiten, zei hij. De Industriebond wil de verhouding tussen ondernemingsraad

en ondernemingsbeleid zo zuiver mogelijk houden. De ondernemingsraad heeft alleen de belangen van de werknemers te verdedigen. Zolang de huidige economische structuur bestaat, dient de verantwoordelijkheid voor ondernemingsbesluiten uitsluitend bij de ondernemingsleiding te liggen. De gekozen ondernemingsraadsleden moeten die besluiten wel kunnen controleren en zo mogelijk beïnvloeden. De Industriebond hecht ook minder betekenis aan de raad van commissarissen dan de centrale. Het gaat de bond te ver als de ondernemingsraadsleden een benoemingsrecht krijgen, waardoor zij commissarissen zouden kunnen benoemen die zich gemakkelijker met het ondernemingsbelang dan met het werknemersbelang kunnen identificeren.

Ook in kapitaalparticipatie door de werknemers ziet de Industriebond NKV, in tegenstelling tot het verbondsbestuur, geen middel tot democratisering, omdat de werknemer dan een ondoorzichtige dubbelrol van werknemer/aandeelhouder zou krijgen. Bij de Industriebond NVV leven precies dezelfde bezwaren.

De federatieraad van de FNV heeft onlangs overeenstemming bereikt over de benoeming van commissarissen door de ondernemingsraad. Maar die eenstemmigheid sloeg volgens de Industriebond NVV op de verhouding tussen vakbeweging en raad van commissarissen in het algemeen, niet op de kwestie van de benoemingen. NVV en NKV zien in de ondernemingsraad het orgaan dat in de toekomst het ondernemingsbeleid zal bepalen. De raad van commissarissen zal op den duur plaats moeten maken voor de ondernemingsraad als het bestuursorgaan van de onderneming. Op de weg naar dat doel zal om te beginnen de ondernemingsraad moeten worden verzelfstandigd als personeelsvertegenwoordiging. De invloed van de ondernemingsraad op de samenstelling van de raad van commissarissen zal moeten worden versterkt: de werknemers zullen, zo zegt het programma van het NKV, ten minste de helft van de leden moeten benoemen.

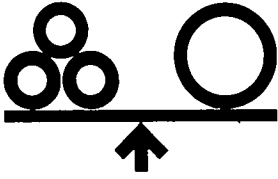
Met deze strategie wekken de twee

grote vakcentrales toch de indruk op twee sporen te zitten. Versterking van de invloed van de werknemers op de raden van commissarissen gaat de richting uit van gemeenschappelijk bestuur en van samenwerking tussen kapitaal en arbeid. Al zien NVV en NKV dit ook als een fase in de ontwikkeling, het is een stap die eerder uitloopt op het CNV-model dan op een systeem van zelfbestuur. Eenzelfde tweeslachtigheid geldt de positie van de ondernemingsraden. De Industriebonden kiezen voor het distantiemodel — „geen kilo verantwoordelijkheid voor een ons zeggenschap” —, maar de centrales willen juist de invloed van de ondernemingsraad op het ondernemingsbeleid versterken.

Spit heeft op de hoofdbesturenvergadering van het NKV dit toch vrij diepgaande meningsverschil trachten te bagatelliseren. Hij wees erop dat het medebeslissingsrecht van de ondernemingsraad volgens het door het kabinet-Den Uyl ingediende wetsontwerp betrekking heeft op een aantal deel terreinen van het ondernemingsbeleid. De ondernemingsraad zou daardoor geen medeverantwoordelijkheid krijgen te dragen voor het totale ondernemingsbeleid. Spit zag ook nauwelijks een tegenstelling tussen het aanvaarden van controle-bevoegdheden en beïnvloeding voor de ondernemingsraad en het aanvaarden van verantwoordelijkheid. Ook met controle en beïnvloeding neemt de ondernemingsraad verantwoordelijkheid op zich voor weinig populaire maatregelen. De kritiek van de vakbeweging op de wijze waarop de raden van commissarissen thans worden samengesteld — nl door coöptatie met een vetorecht voor de ondernemingsraad — komt voort uit de structuurwet. Dat is de reden waarom NVV en NKV van de huidige constructie af willen. Het benoemingsrecht betekent volgens Spit nog niet dat het beleid ook kritiekloos wordt aanvaard.

NVV en NKV hebben zich met hun visieprogramma's duidelijk geprofileerd als vakcentrales die naar een maatschappijhervorming streven. Zij wijzen de functie van de vakbeweging als alleen

De lotgevallen van een reservevaluta: het Britse pond

DRS. F. W. J. VELTMAN*

Eén van de aspecten van de voormalige Britse status als wereldmogendheid was het gebruik van het pond als internationale reservevaluta. De politieke en economische neergang van het Engelse imperium na de tweede wereldoorlog leidde echter niet tot het inzicht bij de verantwoordelijke autoriteiten, dat een herbezinning op de internationale rol van het pond sterling geboden was. Het feit dat niet tijdig werd voorzien in een gefaseerde afbraak van de reservefunctie van het pond heeft met name in de afgelopen jaren het voeren van een effectief anti-inflatiebeleid sterk bemoeilijkt. Eerst kort geleden werd dit probleem door de Britse gezagsdragers ten volle onderkend en werden navenante maatregelen genomen.

Inleiding

De status van het pond sterling als reservevaluta betekent dat een aantal landen de vorderingen op het Verenigd Koninkrijk, luidende in ponden sterling, beschouwen als onderdeel van hun internationale reserves. Deze „officiële” pondentegoeden kunnen worden aangehouden in de vorm van langlopende overheidsobligaties, schatkistbiljetten of deposito's bij banken of andere financiële instellingen. De oorsprong van deze officiële rol van het pond heeft een historische achtergrond. De positie van Engeland als 's werelds machtigste handelsnatie, de dominerende rol van Londen als internationaal financieel centrum en de omvang van het gebied, waar het pond als binnenlands betaalmiddel fungeerde, waren alle factoren die de mondiale status van het pond sterling onderbouwden. Naast deze officiële ster-

ling-tegoeden werden ook ponden aangehouden door buitenlandse individuen en bedrijven. Deze „particuliere” tegoeden werden deels aangehouden als werkkapitaal — een uitvloeisel van de rol die de Britse valuta speelde bij internationale handelstransacties —, deels, zij het in mindere mate, als beleggingsvaluta.

In 1938 bedroegen de totale sterlingvorderingen van het buitenland op het Verenigd Koninkrijk £ 760 mln. Dit bedrag werd vrijwel geheel gedekt door de officiële Britse monetaire reserves aan goud en dollars. De tweede wereldoorlog veroorzaakte een drastische verandering in dit beeld. Ter financiering van de oorlogspanning waren de Britten onder meer genoodzaakt om hun gouden deviezenreserves aan te spreken. Daarnaast vormde een belangrijke financieringsbron de creditering van de door het buitenland aangehouden ster-

ling-rekeningen als betaling voor geleverde goederen. Als gevolg hiervan waren de buitenlandse sterling-tegoeden in 1945 opgelopen tot £ 3,7 mrd. De geslonken goud- en deviezenreserves waren nauwelijks voldoende om éénszede van de aanvragen te honoreren in het geval dat alle buitenlandse sterling-saldi ter conversie in een andere valuta werden aangeboden.

Enkele jaren later bleek dat dit bepaald geen denkbeeldig gevaar was. Op 15 juli 1947 werd de vrije convertibiliteit van ponden in dollars hersteld, nadat de Verenigde Staten om dit mogelijk te maken een lening van \$ 3,75 mrd. aan Engeland hadden verstrekt. Nog geen maand later moest de convertibiliteit reeds worden opgeschort, omdat vrijwel de gehele lening was verbruikt voor de omwisseling van pondentegoeden in dollars. Met deze maatregel bleef echter het fundamentele probleem, namelijk de onvoldoende dekking van de sterling-tegoeden, in de kiem bestaan om bijna twee decennia later weer in zijn volle omvang op te duiken.

Het voorspel van „Bazel”

In de jaren vijftig leverden de buiten-

* De auteur is als medewerker verbonden aan het Economisch Bureau van de Amrobank te Amsterdam.

maar een soort service-instituut voor de leden af. De FNV zal straks optreden als een maatschappij-kritische machtsfactor met een duidelijke sociaal-politieke doelstelling die veel verder gaat dan alleen maar belangenbehartiging.

Het zal moeilijk zijn om met dit doel voor ogen, tot een samenspraak te komen met de werkgevers. In een rondetafelgesprek met *FEM (Financieel-Economisch Magazine)* heeft Drs. S. C. Bakkenist, oud-voorzitter van het VNO, laten weten dat de richting die de FNV uit wil, namelijk arbeiderszelfbestuur, geen bijdrage betekent aan het oplossen van de werkelijke problemen.

Dr. M. Albrecht, lid van de raad van bestuur van Hoogovens-Estel, zegt in een interview met de *Haagsche Courant*, niet te zien hoe arbeiderszelfbestuur kan bijdragen tot vergroting van de werkgelegenheid. Hij vindt het niet waarschijnlijk dat zelfbestuur kan worden gecombineerd met het tegenwoordige economische systeem van particuliere ondernemingswijze produktie. Wie zou er dan nog kapitaal willen verschaffen?

Dit is inderdaad de kernvraag. Elke poging tot wijziging van het bestaande systeem wordt afgestraft met de weigering van ondernemers om te investeren. De beheerders en bezitters van het

kapitaal beschikken over de macht om sociaal-politieke experimenten in te kapselen. De arbeidersbeweging zal alleen haar ideaal van arbeidersdemocratie naderbij kunnen brengen als ze invloed krijgt op de kapitaalstromen en de kapitaalvorming. De weg van het overleg die begaanbaar lijkt in een gemengd economisch systeem leidt daar niet toe. Daarom is collectieve kapitaaldeelname van de werknemers, zoals het NKV in zijn visieprogramma bepleit, nog niet zo'n verwerpelijke gedachte, als de vakbeweging de weg van de economische democratie op wil.

A. F. van Zweeden

landse pondentegoeden geen problemen van betekenis op. Het totaal bedrag der saldi vertoonde in deze periode een betrekkelijk stabiel verloop. Ook het opnieuw instellen van de convertibiliteit van het pond in 1958 leverde geen tafereelen op als in 1947. Dit moet niet in het minst toegeschreven worden aan de gunstige betalingsbalansontwikkeling, die Engeland enkele opeenvolgende jaren te zien gaf en het bevredigende niveau van haar internationale monetaire reserves. In de jaren zestig begonnen de problemen zich echter op te stapelen. De Britse betalingsbalans begon te verslechteren. Het overschot op de lopende rekening sloeg in 1964 om in een fors tekort, terwijl ook de kapitaalrekening een ongunstige ontwikkeling liet zien. Een devaluatie van het pond leek onvermijdelijk. De nieuw gekozen Labour-regering koos echter voor tijdelijke handelsrestricties om het evenwicht op de betalingsbalans te herstellen, later gevolgd door een loon- en prijsstop. Het vertrouwen in het pond sterling nam niettemin zienderogen af, hetgeen resulteerde in toenemende speculatieve kapitaalstromen. Uiteindelijk werd het pond in november 1967 gedevalueerd. Het gewenste vertrouwensherstel bleef echter uit.

De hier geschetste ontwikkelingen heractiveerden het probleem van de buitenlandse sterling-tegoeden. In de periode 1962-1968 vertoonden de tegoeden van de niet tot het zogenaamde Overzeese sterling-gebied behorende landen een voortdurende achteruitgang. De tegoeden van het Overzeese sterling-gebied, die het leeuwedeel van het totaal uitmaakten, bleven tot 1965 vrijwel stabiel om daarna eveneens sterk te verminderen. Deze gang van zaken onderstreepte het verlangen van de landen behorende tot de sterling-zone om hun binding met het pond losser te maken en om hun internationale reserves te diversifiëren. Een indicatie hiervoor vormt tevens de beslissing van een aantal van deze landen om in 1967 hun nationale valuta niet mee te laten devalueren met het pond. De particuliere sterling-tegoeden vertoonden in de periode 1962-1968 vrijwel geen verandering, hetgeen in het licht van de expansie van de wereldhandel eveneens wijst op een verminderd vertrouwen in het pond.

De Overeenkomst van Bazel

De vrees voor een verdere ongecontroleerde vermindering van de buitenlandse pondentegoeden en de gevolgen hiervan voor de Britse deviezenpositie en de externe waarde van het pond noopten de regering uiteindelijk tot maatregelen. In september 1968 werd in Bazel een overeenkomst gesloten tussen Engeland en de belangrijkste industriële landen, met uitzondering van Frankrijk.

Tabel 1. De ontwikkeling van de officiële en particuliere sterling-tegoeden van niet-Britse ingezetenen (£ mln.; ultimo)

	(1) Officiële tegoeden a)	(2) Particuliere tegoeden	(3) Totaal (1 + 2)
1960	2.528	1.684	4.212
1965	2.318	1.756	4.074
1968	1.920	1.406	3.326
1969	2.319	1.407	3.726
1970	2.547	1.673	4.220
1971	3.240	2.382	5.622
1972	3.618	2.291	5.909
1973	3.689	2.284	5.973
1974	4.634	2.500	7.134
1975	4.100	3.229	7.329
1976	2.639	3.484	6.123

Bron: Bank of England.

a) Buitenlandse centrale banken en internationale organisaties (uitgez. IMF).

Hierbij nam Engeland de verplichting op zich om de tegenwaarde in dollars te garanderen van de pondentegoeden van de landen van het Overzeese sterling-gebied. Met andere woorden, wanneer het pond zou devalueren t.o.v. de dollar dan zouden deze landen een zodanig bedrag in ponden op hun rekening bijgestort krijgen, dat zij schadeloos werden gesteld voor het devaluatieverlies. Deze garantie gold echter alleen de officiële sterling-tegoeden, die terecht als de grootste bedreiging werden beschouwd, en dan nog alleen voor dat deel, waarmee zij 10% van de totale reserves van de desbetreffende landen te boven gingen. Op hun beurt gingen de landen van het sterlinggebied de verplichting aan om minimaal 45% van hun internationale monetaire reserves in de vorm van ponden aan te houden. De overeenkomst werd voorts mogelijk gemaakt, doordat de groep van industriële landen Engeland een krediet verleende van \$ 2 mrd., waarvan het land gebruik kon maken, indien de deviezenreserves zouden worden aangetast door verdere omwisseling van pondentegoeden van het sterling-gebied. De overeenkomst werd gesloten voor een periode van drie jaar, maar werd uiteindelijk verlengd tot ultimo 1974.

De overeenkomst van Bazel, die bedoeld was om het gevaar van ongecontroleerde omwisseling van sterling-tegoeden te bezweren, leverde uiteindelijk echter zelf een bijdrage om dit gevaar in de toekomst te vergroten. De door Engeland afgegeven garanties immers namen in het gunstigste geval de onzekerheid voor de buitenlandse houders van ponden t.a.v. de dollar-pondpariteit weg, maar boden ook nu geen fundamentele oplossing in de vorm van een geleidelijke eliminatie van het pond als internationale reservevaluta. Een positie die het land zich niet kon permitteren, zoals later nog eens ten overvloede bleek. De Britten daarentegen meenden nog steeds dat het pond een mondiale rol zou kunnen spelen, zoals blijkt uit de uitspraak dat het pond sterling „will continue in the future as a

major part of the international monetary system" 1). Voorlopig werd deze voorstelling niet gelogenstraft.

De nasleep van „Bazel"

Na „Bazel" vertoonden de sterling-tegoeden van jaar tot jaar een gestage toeneming (tabel 1). Hiervoor zijn diverse oorzaken op te noemen. Het pond genoot een tijdlang het internationale vertrouwen als gevolg van de gunstige ontwikkeling van de Britse betalingsbalans in de periode 1969-1971. De Bank of England voerde een politiek van hoge rente om het pond aantrekkelijk te houden voor buitenlandse houders. De dollarcrisis van 1971 en de daarop volgende periode van onzekerheid in het internationale monetaire bestel resulteerde eveneens in een forse toeneming van de pondentegoeden. Hetzelfde resultaat was in 1974 het gevolg van de sterke stijging van de aardolieprijzen. Vele aardolie-exporterende landen hadden namelijk een traditionele binding met Engeland. Begin 1973 werd nog 39% van de olieleveranties van deze landen betaald met sterling. Een deel van de aldus verkregen ponden werd omgewisseld in andere valuta's, maar een deel vond tevens z'n neerslag in de sterling-saldi van deze landen. In de loop van 1973 en daarna vertoonden het aandeel van sterling in de oliebetalingen een sterke teruggang (zie tabel 2). In toenemende mate werd namelijk op dollars als betalingsmiddel voor olieleveranties overgeschakeld. Desondanks nam het absolute bedrag dat de olie-exporterende landen in ponden sterling ontvingen sterk toe als gevolg van de forse stijging der aardolieprijzen. Het resultaat was dat de sterling-tegoeden van deze landen per saldo toch nog een flinke toename lieten zien.

Aan het eind van 1974 kwam een eind aan de overeenkomst van Bazel. Dit was aanleiding voor enkele landen, w.o.

1) White paper on the Basle facility and the Sterling area, Cmnd 3787, 1968.

Saoedi-Arabië, om eveneens betaling van aardolie in dollars te prefereren. De toeneming van de pondtegoeden kwam in het eerste kwartaal van 1975 dan ook ten einde. De Britse economie vertoonde in dat jaar een uiterst zorgwekkende ontwikkeling. De lopende rekening van de betalingsbalans liet een fors tekort zien, het land gleed steeds verder af in een recessie en er woedde een ongekende loon- en prijsexplosie. Het gevolg was dat het pond een forse depreciatie liet zien. Bedroeg de waarde begin 1975 nog \$ 2,38, aan het eind van het jaar was dit nog slechts \$ 2,02. Uit het verloop van de sterling-saldi kan de conclusie worden getrokken dat de conversie van pondtegoeden geen concrete rol heeft gespeeld bij de waardevermindering van het pond. Hoewel de tegoeden van officiële houders een vrij sterke afname lieten zien werd dit meer dan gecompenseerd door de toeneming van de particuliere tegoeden. Niettemin lijkt het aannemelijk dat de dreiging van een mogelijke conversie het wantrouwen in sterling heeft versterkt.

Eerst in 1976 werd het gevaar van de sterling-tegoeden in z'n volle omvang manifest. Het toenemende wantrouwen in het pond culmineerde in maart van dat jaar in een forse depreciatie. Dit proces zette zich voort tot in de zomermaanden, mede gevoed door een sterk aanbod van ponden uit de sterling-tegoeden. Met name de officiële tegoeden van olie-exporterende landen vertoonden een sterke vermindering. In juni verkreeg Engeland van de centrale banken van de Groep van Tien en Zwitserland als mede van de BIS een krediet van \$ 5,3 mrd., om de scherp gedaalde deviezenreserves aan te vullen. Dit leverde een tijdelijk koersherstel op voor het pond, doch in september volgde wederom een periode van sterke koersval. Aan het eind van het jaar bleek dat de totale sterling-tegoeden met niet minder dan £ 1,2 mrd. waren gedaald t.o.v. een jaar tevoren. De effectieve wisselkoers van het pond 2) nam in de loop van 1976 af met niet minder dan 14%. Dit impliceerde een aanzienlijke additionele inflatoire impuls in een periode waarin de inflatiebestrijding in Engeland een centrale plaats in het beleid innam.

Het veiligheidsnet

Een eerste begin met het oplossen van de problemen was eind 1976 het verbod van de Britse regering om de handel tussen derde landen met ponden sterling te financieren. Deze financieringsmogelijkheid leverde namelijk een niet te verwaarlozen speculatiebron tegen het pond op. In het begin van dit jaar werd vervolgens tijdens een vergadering (wederom in Bazel) door de centrale banken van een aantal industriële landen besloten om Engeland een kredietfaciliteit

Tabel 2. Aardolie-inkomsten van de OPEC-landen en de ontwikkeling van hun sterling-tegoeden (× \$ mrd.)

	1973				1974			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1. OPEC-inkomsten in dollars	3,5	3,4	3,7	5,1	9,0	18,6	24,1	19,1
2. OPEC-inkomsten in ponden sterling	2,2	2,0	1,6	1,9	3,1	5,6	5,1	5,2
3. Totale OPEC-inkomsten	5,7	5,4	5,3	7,0	12,1	24,2	29,2	24,3
4. 2 als % van 3	38,6	37,0	30,2	27,1	25,6	23,1	17,5	21,4
5. Toeneming van de sterling-saldi van OPEC (netto)					0,6	1,4	2,2	1,8

Bron: Bank of England.

Tabel 3. Conversiemogelijkheden voor officiële houders van pondtegoeden

Waardepapier luidende in	Couponrente (%)	Aflossingsdatum	De conversiemogelijkheid werd benut tot een bedrag van (€ mln.)
\$	8%	1982	116
\$	8%	1984	51
\$	8%	1987	11
DM	7½	1984	89
Zwfr.	5%	1984	82
Yen	8	1984	45
			395

van \$ 3 mrd. ter beschikking te stellen voor een periode van maximaal drie jaar. Dit krediet mag worden aangesproken wanneer de Britse deviezenreserves als gevolg van de conversie van officiële sterling-tegoeden beneden een bepaald niveau dalen. Daarnaast werd besloten om de officiële houders van pondtegoeden de mogelijkheid te bieden om hunaldi om te zetten in verhandelbare waardepapieren luidende in buitenlandse valuta tegen een aantrekkelijke rentevergoeding.

In april werden de concrete voorwaarden hiervan bekend (zie tabel 3). Er werd echter slechts in beperkte mate van deze conversiemogelijkheid gebruik gemaakt. Dit mag geen verbazing wekken, gezien het teruggekeerde vertrouwen in het pond, in belangrijke mate het gevolg van het feit dat Engeland inmiddels onder toezicht van het IMF was gekomen, en van het relatief hoge Britse renteniveau.

Conclusie

Het resultaat van de „Overeenkomst van Bazel” van 1968 was uiteindelijk een verdere toeneming van de buitenlandse sterling-tegoeden. Het gevolg was dat de problemen die periodiek rond dezealdi optraden nog werden vergroot. Drie elementen treden hierbij op de voorgrond:

- het mobiele karakter van met name de officiële sterling-tegoeden en de dreiging van conversie heeft waarschijnlijk tot een sterkere depreciatie van het pond geleid dan wanneer de internationale rol van het pond sterling geringer was geweest;

- de Bank of England was gedwongen om het renteniveau op een hoog niveau te houden in vergelijking met de overige industriële landen ten einde houders van ponden sterling compensatie te bieden voor een mogelijke depreciatie van het pond;
- de sterke toeneming van de sterling-saldi van de olie-exporterende landen in 1974, een jaar met een ongekend tekort op de Britse lopende rekening, gaf de regering respijt om het noodzakelijke interne aanpassingsproces ter correctie van de betalingsbalans uit te stellen.

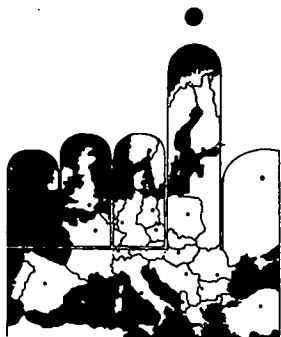
Ten slotte kan worden gesteld dat de sterling-saldi in feite een lening met variabele rente aan het Verenigd Koninkrijk vormden. De „harde kern” hiervan heeft geholpen om een te hoog niveau van binnenlandse consumptie te handhaven. Het gevolg was dat in een later stadium een pijnlijke ingreep in de loonvorming noodzakelijk was.

Samenvattend lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de te lang volgehouden internationale rol van het pond het economisch beleid van de Britse regering aanzienlijk heeft bemoeilijkt en een niet te verwaarlozen bijdrage heeft geleverd aan de binnenlandse inflatie. De mondiale rol van het pond als reservevaluta is inmiddels vrijwel ten einde gekomen. Eind 1976 bedroeg de sterling-component van de monetaire wereldreserves nog slechts 4% vergeleken met 19% eind 1971.

F. W. J. Veltman

2) D.w.z. de koersbeweging van het pond t.o.v. de valuta's van de belangrijkste Britse handelspartners, gewogen aan de handelsstromen.

De convergentie-beschikking en het economisch beleid in 1976

DRS. E. A. MANGÉ

De beschikking van de Raad van 18 februari 1974 betreffende de verwezenlijking van een hoge mate van convergentie van de economische politiek van de lidstaten 1) beoogt de coördinatie-procedures op het gebied van de algemene economische en monetaire politiek te versterken. Nadruk wordt gelegd op permanent overleg, vooral in de Raad, maar ook in andere organen (zoals het Monetair Comité). De Commissie dient ieder jaar een balans op te maken van het in het afgelopen jaar gevoerde economische beleid. Vooral moet worden onderzocht in hoeverre dit beleid conform is geweest aan de voor dat jaar vastgelegde richtsnoeren voor de economische politiek. De convergentie-beschikking werd in deze rubriek reeds uitvoerig besproken 2). Thans gaat onze aandacht naar de onlangs door de Commissie gemaakte balans van de in 1976 gevoerde economische politiek. Dit rapport werd op 14 maart jl., zonder debat, door de Raad aanvaard 3) en op 14 mei als één van de basisdocumenten gebruikt in de raadszitting gewijd aan de economische situatie in de Gemeenschap 4).

Richtsnoeren 1976

De door de Gemeenschap in haar geheel en door iedere lidstaat te volgen beleidslijnen werden vastgelegd in het jaarverslag over de economische situatie in de Gemeenschap, dat op 17 november 1975 door de Raad werd aangenomen 5). Centraal in dit document staat het aarzeland economische herstel dat zich eind 1975 manifesteerde. De Commissie benadrukte evenwel haar onvermogen enigszins te voorspellen hoe sterk dit herstel zich zou doorzetten of hoe lang dit zou duren. Als centrale doelstelling voor het economische beleid in 1976 werd dan ook aangehouden het conjuncturele herstel te consolideren door de produktie en de vraag naar een aanhoudende expansie te richten, de inflatie te beteugelen en de stijging van de loonkosten te temperen. Het in de meeste lidstaten reeds op gang gebrachte stimuleringsbeleid diende bestendig te worden, eventueel aangevuld met andere maatregelen. Deze expansieve bestedingspolitiek mocht evenwel in geen geval tot een aanwakking van de inflatie leiden. Vandaar dat ook nadruk werd gelegd op inkomenspolitieke maatregelen en het vestigen van een sociale consensus in de lidstaten.

De richtsnoeren kwamen in de loop van 1976 nog tweemaal ter sprake, waarbij telkens het hoofddaccent op de overheidsfinanciën lag. Immers, vooral op dit

vlak wilde de Commissie in de loop van het jaar tot een ombuiging van de beleidslijnen komen 6). De eerste maal 7) werd nogmaals de nadruk gelegd op de noodzaak het economisch herstel te consolideren. De Commissie beval in dit verband een beperkte daling aan van de tijdens de recessie ontstane omvangrijke begrotingstekorten. De tweede maal 8) werd beklemtoond dat alles in het werk diende te worden gesteld om op middellange termijn weer tot een bevredigende groei, volledige werkgelegenheid en een aanvaardbaar inflatieritme te komen 9). Op korte termijn werd een gelijktijdig, doch voorzichtig gebruik van een zo breed mogelijk gamma van instrumenten benadrukt. Een strenger begrotingsbeleid werd aanbevolen, opdat de lidstaten tot een wezenlijke vermindering van hun begrotingstekorten zouden komen, speciaal in landen waar het herstel de spanningen ten aanzien van prijzen en betalingsbalans had versterkt. Bovendien beval de Commissie aan dat het accent eerder op het afremmen van de uitgaven, dan op het verzwaren van de belastingdruk zou worden gelegd.

Begrotingsbeleid

Meer dan voor de andere instrumenten werden in 1976 de kwantitatieve richtsnoeren voor de begrotingspolitiek gevolgd. Met uitzondering van de

Benelux-landen zijn de lidstaten erin geslaagd hun begrotingstekorten in belangrijke mate te reduceren. Zowel de vertraging van de prijs- en kostenstijgingen als het economisch herstel hebben hiertoe bijgedragen, doch de Commissie noteert dat alle lidstaten aanzienlijke inspanningen hebben geleverd om door een uitgavenbeperking en/of belastingverhoging dit resultaat te verkrijgen.

Deze daling van de begrotingstekorten werd echter niet in alle gevallen positief beoordeeld. Dit geldt met name voor Duitsland waar de daling van het budgetdeficit groter was dan gepland ten gevolge van het achterblijven van een toename van de overheidsbestedingen. De Commissie had echter vooropgesteld dat de groei van de overheidsuitgaven in Duitsland een belangrijk element van ondersteuning van de vraag in de andere lidstaten zou vormen.

Voor Nederland was in de richtsnoeren een expansieve budgettaire politiek en een toename van het begrotingstekort voorzien. De resultaten stemmen hier grosso modo mee overeen. Voor België liggen de zaken anders. Weliswaar werd ter ondersteuning van de economische activiteit een snellere toename van de overheidsbestedingen dan in de andere lidstaten vooropgesteld, maar door hogere kostenstijgingen dan voorzien stegen de uitgaven van de overheid zodanig dat — ondanks de toename van de ontvangsten — het begrotingstekort onge-

1) *Pb*, nr. L63, 5 maart 1974.

2) Maatregelen van economische politiek in de EG, *ESB*, 6 maart 1974. Zie ook J. C. P. A. van Esch, *Economische en Monetaire Unie*, Europese Monografieën, nr. 18, Deventer, 1975, blz. 61-62.

3) *Europe*, nr. 2175, 15 maart 1977, blz. 8. Het document werd overgenomen in *Europe* van 17 maart 1977 (doc. 937/938).

4) *Bull-EG*, 3-1977, pt. 2.1.4.

5) *Pb*, nr. C 297, 29 december 1975.

6) Tiende Algemeen Verslag over de Werkzaamheden van de EG (1976), Brussel, februari 1977, blz. 131.

7) *Pb*, nr. L119, 6 mei 1976.

8) *Pb*, nr. L229, 20 augustus 1976.

9) Cfr. E. A. Mangé, Het 4e programma voor de economische politiek op middellange termijn, *ESB*, 1 juni 1977, blz. 521.

veer 20 mrd. Bfr. hoger lag dan het vooropgestelde niveau.

Monetaire politiek

Ten einde de economische heropleving te steunen, schreef de Commissie een voorzichtige monetaire politiek van expansieve aard voor. Uit de balans voor 1976 blijkt echter dat de lidstaten op een restrictief beleid zijn teruggevallen, voornamelijk ter verdediging van de positie van hun munt. In België hebben bijvoorbeeld wisselkoersmoeilijkheden ertoe geleid dat het monetaire beleid niet kon worden ingezet om de economische activiteit te ondersteunen. De discontoet bereikte er de recordhoogte van 9%. Hoge disconto- en rentevoeten kwamen evenwel in de meeste lidstaten voor. Alleen Duitsland kon, in afwezigheid van een externe druk, de discontoet constant houden.

In sommige gevallen dienden restrictieve maatregelen te worden genomen om een versnelling van het inflatieritme te verhinderen. Zo diende Duitsland in maart en juni de voor het bankwezen voorgeschreven reservepercentages te verhogen om een excessieve monetaire groei als gevolg van massale kapitaal-invoer te vermijden.

Het restrictieve beleid leidde er wel toe dat in de meeste lidstaten de stijgingsgraad van de monetaire massa verminderde en de onderlinge dispariteiten werden gereduceerd. In Duitsland, België-Luxemburg en Italië nam de geldhoeveelheid in dezelfde mate toe als het (nominale) binnenlandse produkt; in Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Denemarken bleef de monetaire groeivoet zelfs beneden deze limiet. Alleen Nederland kende een hogere groeivoet, niet zozeer als gevolg van een versoepeling van de monetaire voorwaarden, maar van geldschepping in de publieke sector, een transfer van spaargelden naar termijnrekeningen en een toenemende voorkeur van institutionele beleggers voor liquide activa.

Prijs- en inkomensbeleid

Belangrijke objectieven voor 1976 waren een vermindering van de prijs- en kostenstijgingen en van de divergenties inzake inflatieritme tussen de lidstaten. Naast een aangepaste bestedings-, werkgelegenheids- en sociale politiek hechtte de Commissie veel belang aan de medewerking van werkgevers en werknemers. In haar balans verwijst de Commissie op dit vlak naar Duitsland: daar heeft het bereikte sociaal akkoord in aanzienlijke mate tot een inperking van de inflatie bijgedragen. Impliciet betekent deze verwijzing dat weliswaar de andere lidstaten tot een daling van hun inflatiegraad zijn gekomen, maar dat zij meer

hadden kunnen bereiken indien zij ook een sociaal akkoord *als in Duitsland* hadden afgesloten. Bovendien berust in deze landen de inflatedaling op strenge maatregelen: prijscontroles (zoals in Nederland), het bevriezen voor een bepaalde periode van de prijzen (Frankrijk) of bepaalde inkomsten (België).

Toch meent de Commissie dat door de dialoog tussen de sociale partners, die op gang werd gebracht door de eerste driepartijenconferentie (november 1975), een verbetering van het sociale klimaat in de Gemeenschap tot stand is gekomen. Vrij algemeen heeft deze sociale consensus tot een duidelijke vermindering van de loonsverhogingen geleid (10). Meer bepaald nam in Nederland, Denemarken, Ierland, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk de stijging van het bruto-inkomen van loontrekkenden, zowel in nominale als in reële termen, aanzienlijk af. Voor België en Frankrijk was de nominale afname eerder beperkt, terwijl Italië — in tegenstelling tot de richtsnoeren — een verdere toename kende. Uiteindelijk diende de overheid tussenbeide te komen in België (bevrie-

**Deze rubriek wordt verzorgd door
het Europa Instituut van de
Rijksuniversiteit te Leiden**

zen van de lonen boven een bepaald niveau) en Italië (bezuinigingsprogramma).

In alle lidstaten was er een aanzienlijke vertraging van de stijgingsgraad van de loonkosten per geproduceerde eenheid, al was dit grotendeels te danken aan produktiviteitsstijgingen. Tevens merkt de Commissie op dat in de meeste lidstaten het aandeel van de inkomsten andere dan lonen en salarissen in het bruto binnenlands produkt is toegenomen, doch het niveau van 1975 nog niet werd gehaald. Overigens heeft deze relatieve toename niet geleid tot de gewenste stijging van de investeringsneiging in de Gemeenschap.

Betalingsbalansbeleid

Het vorige jaar werd gekenmerkt door een ongunstige ontwikkeling van de betalingsbalanspositie van de Gemeenschap: t.o.v. 1975 verslechterde de balans van de lopende verrichtingen met ongeveer \$ 10 mrd. Slechts twee landen haalden in 1976 een positief saldo: Duitsland (\$ 3 mrd.) en Nederland (\$ 2,4 mrd.). Aanzienlijke betalingsbalanstekorten ontstonden in Frankrijk, Italië en Denemarken, terwijl het Verenigd Koninkrijk er niet in slaagde zijn deficitaire positie te verminderen. De herstel- en stabiliteitsprogramma's in deze landen werden dan ook gedetermineerd door de noodzaak deze tekorten te beperken.

De relatieve rust die in 1975 op de wisselmarkten heerste, werd in 1976 herhaaldelijk verstoord. In belangrijke mate was dit te wijten aan de divergerende prijs- en kostenontwikkeling in de Gemeenschap en het gebrek aan coördinatie van het economisch beleid tussen de lidstaten. Niettegenstaande aanzienlijke interventies in de valutamarkten diende Frankrijk het slangakkoord te verlaten en moesten de Benelux-landen hun onderlinge monetaire akkoord opschorten. Verdere druk op de slang leidde uiteindelijk tot een heraanpassing van de spilkoersen op 18 oktober 1976 (11).

Als gevolg kenden de wisselkoersen van de EG-landen in 1976 een aanzienlijk divergerend verloop. Op basis van de effectieve wisselkoersen vertoonden de slangmunten een sterke appreciatie (van 7,4% voor de Deense kroon tot 15,4% voor de DM), waardoor het anti-inflatiebeleid in deze landen aanzienlijk werd versterkt. Andere EG-munten kenden een aanzienlijke depreciatie (17% voor het pond en 21% voor de lire), aanvankelijk als gevolg van hun grotere inflatiegraad in vergelijking met de andere lidstaten. Nadien werd — ingevolge de invloed op de importprijzen, vooral van grondstoffen en energieproducten — hun depreciatie een autonome inflatiebron, hetgeen hen noodzaakte (nog meer) een restrictieve bestedingspolitiek te voeren.

Om de lidstaten met betalingsbalansmoeilijkheden tegemoet te komen, werd het vorig jaar voor het eerst gebruik gemaakt van het stelsel van communautaire leningen. Dit werd ingevoerd door twee verordeningen van de Raad van 17 februari 1975 (12). De bedoeling ervan is de betalingsbalanstekorten die het gevolg zijn van de stijging van de prijzen van aardolieproducten te financieren met behulp van middelen buiten de Gemeenschap. Twee leningaanvragen, namelijk van Italië (\$ 1 mrd.) en Ierland (\$ 300 mln.) werden door de Raad op 15 maart 1976 goedgekeurd. Aan de leningen werden voorwaarden inzake economische, monetaire en budgettaire politiek verbonden. In haar balans merkt de Commissie evenwel op dat vooral Italië zich niet aan deze voorwaarden heeft gehouden, m.n. met betrekking tot de monetaire financiering van het begrotingstekort en het globale binnenlandse kredietvolume.

10) Tiende Algemeen Verslag, op. cit., blz. 131.

11) Een revaluatie van de DM met 2% tegenover de Europese monetaire rekeneenheid (ERE), 1% devaluatie van de Zweedse en Noorse kroon (3% tegenover de DM) en 4% devaluatie van de Deense kroon (6% tegenover de DM). De andere slangmunten behielden hun spilkoersen, waardoor ze in feite met 2% devalueerden tegenover de DM. *Bull.-EG*, 10-1976, pt. 2203.

12) *Pb*, nr. L46, 20 februari 1975.

Boeken nieuws

T. Huppés (ed.): Economics and sociology: towards an integration. M. Nijhoff, Leiden, 1976, 192 blz., f. 29.

Dit boek is de bundeling van een aantal discussiestukken, die werden geschreven ter gelegenheid van een gelijknamig symposium georganiseerd door de economische faculteit van de RU Groningen. Bij deze discussiestukken is een korte, door de redacteur geschreven inleiding gevoegd, alsmede een door de Groningse socioloog Szirmai geschreven impressie van het symposium. Aan het boek ontbreekt een register; ook zou een overzicht van de aangehaalde literatuur per hoofdstuk niet hebben misstaan.

De aanleiding tot het symposium (en tot het uitgeven van het boek) was, volgens de redacteur, de bij vele economen en sociologen heersende overtuiging, dat belangrijke hedendaagse economische problemen, zoals inflatie en werkloosheid enz. met de traditionele neo-klassieke/Keynesiaanse benadering niet meer kunnen worden opgelost en dat het daarom noodzakelijk wordt sociologische variabelen als normen, instituties, macht, conflict en sociale verandering in de verklaring te betrekken. De probleemstelling van het boek is feitelijk: is voor economen en sociologen een interdisciplinaire benadering van de huidige maatschappelijke problemen noodzakelijk en zo ja, hoe kan deze worden gerealiseerd?

In het eerste hoofdstuk benadert de Amerikaanse socioloog Smelser deze

vraagstelling vanuit de economisch-sociologische invalshoek. Smelser definieert de economische sociologie als de toepassing van de referentiekaders, variabelen en verklarende modellen van de sociologie op het complex van activiteiten, betrekking hebbende op de productie, distributie, en consumptie van schaarse goederen en diensten.

Daaruit volgt, dat de economische socioloog zich enerzijds bezighoudt met vragen over de verschillende waarden en normen, die economische activiteiten bepalen, anderzijds met vragen over de relaties tussen sociologische variabelen, zoals ze zich in hun niet-economische context manifesteren. Smelser illustreert deze probleemgebieden zeer boeiend. In de eerste plaats door enige vooronderstellingen rondom het postulaat van de economische rationaliteit te belichten en in de tweede plaats te bespreken wat voor niet-economische processen kunnen worden verwacht als langdurige stagnatie of daling van het niveau van economische activiteiten zou optreden. Smelser blijkt aan het eind van zijn artikel niet erg optimistisch over de toepassing van de inzichten van economische sociologen op de economische politiek. Daarvoor is hun informatie te kwalitatief.

De institutionalisten zijn in dit boek twee keer vertegenwoordigd, nl. door

Gruchy en Kapp. De eerste vergelijkt in zijn artikel de „orthodoxe” en de institutionele economie. Het blijkt, dat Gruchy er nogal onorthodoxe opvattingen op na houdt over wat orthodoxe economen zijn, hij rekent er Boulding ook toe.

Gruchy vindt, dat de orthodoxe economen maatschappelijke problemen te veel vanuit het marktsysteem benaderen en dat zij de invloed van technische veranderingen op de economische structuur onderschatten. De institutionalisten onderscheiden zich van de orthodoxen, doordat ze in hun verklaring van het economische systeem niet alleen de interne werking van dat systeem bestuderen, maar ook de invloed van het grotere „culturele” systeem op het economische systeem en andersom. Gevolg van zo'n benadering is, dat het onderscheid tussen economische variabelen en niet-economische variabelen minder relevant wordt. Door de technische ontwikkeling is, volgens Gruchy, het Westerse economische systeem geleidelijk aan naar een drie-sector-economie gegroeid (de overheid, de private-oligopolistische sector en de private sector met een hoge graad van concurrentie). Hoewel de institutionalisten geen aanhangers blijken te zijn van het marxistisch determinisme, geloven ze toch dat de technische ontwikkeling het Westerse systeem globaal in een zodanige richting zal sturen, dat de economische activiteiten op den duur een toenemend collectief karakter zullen krijgen. Daarom zal, aldus Gruchy, het door de orthodoxe economen genegeerde probleem van nationale en internationale planning actueel worden.

Hoewel het artikel van de andere institutionalist, Kapp, dat van Gruchy op enige punten overlapt, is het toch zeer lezenswaardig, met name omdat Kapp aangeeft welk alternatief de institu-

Besluit

Wat de vergelijking tussen de praktijk van het economisch beleid in de lidstaten in 1976 en de vastgestelde richtsnoeren betreft, kan algemeen worden gesteld dat er een nauwere aansluiting is geweest dan in de voorbije jaren. Dit heeft echter niet geleid tot een grotere convergentie van de economische ontwikkeling in de Gemeenschap, mede ingevolge het feit dat de doeltreffendheid van de toegepaste maatregelen sterk verschilde van land tot land.

Vooraf op het gebied van het begrotingsbeleid werden de richtsnoeren grosso modo in acht genomen. Dat de Commissie bij het voorschrijven van de richtsnoeren vooral nadruk op dit beleidsaspect heeft gelegd, is hieraan niet vreemd, evenals het feit dat de lidstaten uit hoofde van hun interne economische

situatie hoe dan ook (vooral sinds maart 1976) 13) verplicht waren de begrotingstekorten te beperken. Trouwens, de resultaten werden sterk in de hand gewerkt door de conjuncturele opleving die tot een algemene en in sommige lidstaten aanzienlijke vertraging van het accres van de overheidsuitgaven en een snellere toeneming van de inkomsten heeft geleid. Bovendien, niettegenstaande de algemene daling van de budgettaire tekorten in de Gemeenschap (met uitzondering van Nederland), is er slechts van een wezenlijke daling sprake in Duitsland, Frankrijk en Denemarken.

Weinig positief is dat vrijwel alle lidstaten op een restrictief monetair beleid moesten terugvallen, in tegenstelling tot de communautair voorgeschreven beleidslijnen. Veelal waren wisselkoersoverwegingen hiervan de oorzaak. Onrustwekkend in dit verband is dat in

bepaalde lidstaten de muntdepreciatie een autonome inflatiebron is geworden.

Nogmaals — en dit wordt een oud zeer in de Gemeenschap — hielden de lidstaten zich niet aan de voorwaarden van voorafgaand overleg. Dit geldt niet alleen op monetair gebied (m.n. de aanpassing van de spilkoersen die buiten ieder communautair overleg werden gehouden), maar ook op andere terreinen van het economisch beleid. Laconiek merkt de Commissie in dit verband op dat in het beste geval er met betrekking tot de herstel- en stabilisatieprogramma's in sommige lidstaten hooguit een uitwisseling van informatie is geweest.

E. A. Mangé

13) Tiende Algemeen Verslag, op. cit., blz. 131.

tionalisten bezitten voor de bestaande evenwichtsmodellen. Kapp stelt voor het door Myrdal ontwikkelde principe van „interlocking interdependencies within a process of cumulative causation” verder te ontwikkelen. Myrdal heeft dit principe toegepast in zijn inmiddels klassiek geworden *Asian drama*. Deze conceptie bezit twee belangrijke eigenschappen. In de eerste plaats is zij probleemgericht, dus wordt de bestaande disciplinaire matrix genegeerd. In de tweede plaats zit in het systeem, in tegenstelling tot het neo-klassieke model, geen evenwichtstendentie. Integendeel, een kleine verandering zal het systeem cumulatief van zijn uitgangssituatie verwijderen.

Uiteindelijk doel van Myrdal en Kapp is om op ieder probleemgebied een verzameling van onderling samenhangende, kwantitatieve vergelijkingen los te laten, die de bewegingen en de interne veranderingen van het systeem onder de verschillende invloeden die erop werken, volledig weergeven. Dat ligt echter voorlopig nog niet in het verschiep, aldus Kapp. Hij pleit er vervolgens voor iedere uitvoering van de hierboven geschetste methode vooraf te laten gaan door het formuleren van fundamentele en expliciete waarde-oordelen over mogelijke en wenselijke toekomstige situaties. Deze

waarde-oordelen moeten operationeel kunnen worden gemaakt en eerlijk gezegd vraag ik me af of Kapps eigen uitgangspunten: „bevrediging van de menselijke basisbehoeften” of de „minimalisatie van menselijk lijden” wel aan dit criterium voldoen.

Dat doet overigens niets af aan mijn indruk dat de door de institutionalisten gepropageerde methode van integratie van de sociale wetenschappen, door alle voor een bepaald probleemgebied relevante kennis te gebruiken, de meeste kans van slagen heeft. Ik moet dan ook zeggen dat de door de redacteur van het boek, Huppes, gesuggereerde methode weinig zinvol lijkt. Huppes probeert een koppeling aan te brengen tussen de sociale ruiltheorie van Homans en Blau en het neo-klassieke evenwichtsmodel. Op deze poging tot integratie lijken mij Kapps volgende woorden volledig van toepassing: „While this development may be regarded by some as a move in the direction of interdisciplinarity, it carries with it the dangers of a new kind of reductionism of social analysis to neo-classicism” (blz. 78).

Huppes' tweede bijdrage bestaat uit een onderzoek naar het verband tussen anomie (normloosheid) en inflatie. Hoewel de hypothese over dit verband zeer interessant is, wordt zij in het arti-

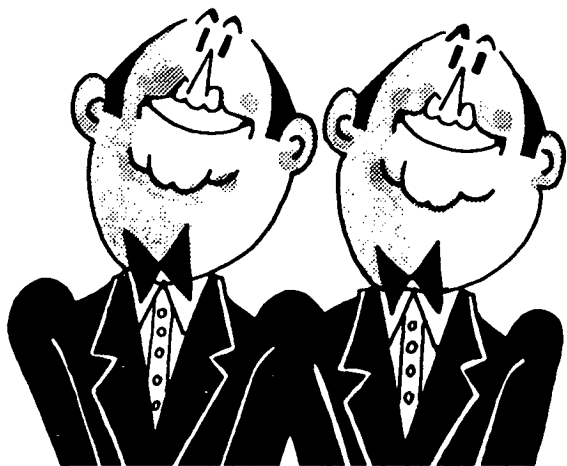
kel onvoldoende uitgewerkt. Voor kritiek op de toetsing verwijs ik naar Szirmai's verslag van het symposium (blz. 173 en 174).

Ten slotte dient Gadoureks bijdrage over een eventuele convergentie tussen de methodologieën van de sociologie en economie te worden vermeld. Na een boeiende uiteenzetting komt hij tot de conclusie, dat er nauwelijks sprake is van een convergentie, al worden er af en toe wel onderzoekstechnieken (zoals factoranalyse en multiple-regressie-analyse) uitgewisseld.

Hoewel de kwaliteit van de artikelen in dit boek nogal uiteenloopt, moet toch worden gesteld dat het boek veel relevant materiaal aandraagt over de verschillende mogelijkheden tot integratie van de sociale wetenschappen. De noodzaak om tot een vorm van integratie te komen binnen de sociale wetenschappen wordt door verschillende auteurs van dit boek voldoende aangegevoeld. Op de vraag welke methode van integratie de voorkeur verdient, wordt geen duidelijk antwoord gegeven. Dat was overigens ook niet de pretentie van de samensteller, die slechts de interesse voor het integratieprobleem heeft willen opwekken. Het lijkt me dat het boek daar geschikt voor is.

G. J. Wijers

Gelijk zoekt zijns gelijk.

Mogen we alstublieft? Want in welk blad bestaat er zo'n onderlinge "gelijkheid" tussen lezer en adverteerder als juist in het goede vaktijdschrift? Probeer maar eens een campagne in dit NOTU*-tijdschrift. Wedden dat we gelijk hebben?

* Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers

Heeft u een hoog inkomen?
Neem dan.....

**een prima
leeflang
hypotheek**

Benut uw
**FISCAAL
VOORDEEL**
met een LEEFLANG
HYPOTHEEK!

Tot 130 % van de executiewaarde.
Bij deze hypotheek betaalt U uitsluitend
rente en toch lost u af!

Vraag inlichtingen bij

leeflang adviseur in
hypoteken

JOUBERTSTRAAT 219 GOUDA

tel: 01820-22222